СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

КЊИГА X

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

17 Издање Задужбине Каменка и Павла браће Јовановић 17

БЕОГРАД
1940

Digitized by Google

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

Српски дијалектолошки зборник

AS
346
.B447
v.10

КЊИГА X

Штампарија „Светлост". Београд, ул. Адмирала Геприта 103.

Digitized by Google

Slavic Lang
Periodica
7.22 54
85678

САДРЖАЈ

Стр.

1. **D-r Mate M. Hraste,** Čakavski dijalekat ostrva Brača . 1

2. **Михаило С. Стевановић,** Систем акцентуације у пиперском говору 67

3. **Јован Л. Вуковић,** Акценат говора Пиве и Дробњака 185

Digitized by Google

Digitized by Google

Čakavski dijalekat ostrva Brača

od

D-a MATE M. HRASTE

(Primljeno na skupu Akademije filosofskih nauka 3-VI 1938)

Digitized by Google

Digitized by Google

Čakavski dijalekat ostrva Brača

Koliko je meni poznato, niko se dosada u dijalektologiji nije osvrnuo na govore ostrva Brača. Neke sitne napomene dali su u svojim raspravama Rešetar i Ivšić, ali su one takve prirode, da ne možemo na temelju njih govoriti o osobinama bračkih govora.

Za vreme velikih školskih praznika godine 1936 i 1937, pomoću dobivenom od uprave Zadužbine Sare i Vase Stojanovića-Mostarca, obišao sam sva čakavska i cakavska mesta ostrva Brača i trudio se, znajući njihov značaj za našu dijalektologiju, da uočim sve ono što će nam poslužiti za poznavanje ovih govora i za određivanje njihova položaja među govorima dalmatinskog ostrvlja, susednog kopna i uopšte čakavskog i štokavskog područja našega jezika. Znam da ovim mojim radom neće biti rečeno sve što se o ovim govorima može reći, jer bi za taj posao trebalo mnogo više vremena, napora i sitnog rada, ali se nadam da sam uspeo pohvatati sve glavne govorne osobine (akcenatske, fonetske i morfološke) koje čine ono što je bitno u govoru nekoga kraja.

Ispitujući govore ovoga i drugih susednih dalmatinskih ostrva, sve se više uveravam da je ovo bilo potrebno učiniti mnogo ranije, jer ovi govori pretstavljaju dragocen materijal za istoriju našega jezika, a stare se osobine, barem fonetske i morfološke, polako, ali sigurno, gube. Kako se zadnjih godina mnogo raspravlja o tom, da li se čakavski dijalekat rađa ili izumire, moram i ovde konstatovati da on, barem na dalmatinskom ostrvlju, izumire. Razloge sam naveo u svom radu „Čakavski dijalekat ostrva Hvara" (Библиотека Јуж. филолога 8, str. 4). Onomu što sam tamo rekao, a što vredi i za govore ostrva Brača i Visa, mogu još dodati da i sveštenici sa oltara propo-

Digitized by Google

vedaju, čitaju molitve i sve crkvene funkcije vrše na štokavskom narečju, sem službe Božje, koja se obično vrši na latinskom jeziku. Mnoga mesta imaju veliki broj inteligencije sa svršenom srednjom ili visokom školom, a inteligencija najobičnije govori štokavskim narečjem, jer joj često u čak. dijalektu nedostaju izrazi, naročito u stručnim razgovorima i javnim govorima. Primetio sam da i seljaci nastoje, naročito u saobraćaju sa stranim ljudima, da govore štokavskim narečjem. To se osobito opaža kod ženskoga sveta. To je bilo razlog što se kod ispitivanja govora nisam uopšte hteo služiti ženama, jer nisam u tom nikada uspeo kad god sam pokušao. Kad sam ja i čakavski govorio, žene bi mi odgovarale štokavski ili barem mešavinom čakavsko-štokavskom da se pokažu otmenije.

Kako se moglo i iz dosadašnjih mojih radova videti, na čitavom ostrvlju gube se stari nastavci u deklinaciji. Oni se, i to samo neki, sporadički čuvaju samo u nekim mestima i kod starijih ljudi. Neke su se glasovne osobine izgubile i vremenom su ustupile mesto novim, svojstvenim ovome kraju. Jedino se dobro čuva stari akcenat, koji se nešto razlikuje od akcenta zapadnih čakavskih govora, a bliži je slavonskim posavskim govorima [1]). I kod akcenta vidimo da se negde počinje povoditi za štokavskim narečjem susedne obale, osobito u rečima sa deklinacijom. Stari akcenat se čuva dobro i u Povljima.

Govori ostrva Brača pretstavljaju jedno posebno dijalekatsko područje. U njima ima osobina starijih od onih na Hvaru i Visu, ali ima i takvih koje ga vezuju sa Splitom i susednom obalom od Splita do Makarske.

Jednu približno tačnu napomenu o govorima ovoga ostrva dao je prof. Belić [2]), ali se ipak ne bih s njime potpuno složio u dve stvari. Naseljavanja, koja na tom mestu spominje prof. Belić, nisu mnogo delovala na govore ovoga ostrva, i govori ostrva Korčule nisu nikada u prošlosti, kao ni danas, imali nikakve naročite veze sa ovima, sem što su svi govori ovoga ostrvlja bili nekada jednaki i to je mogao biti govor slovenskog

[1]) Isp. A. Белић, О чакавској основној акцентуацији, Глас 168 i Stj. Ivšić, Današnji posavski govor, Rad 196 i 197 i Prilog za slavenski akcenat, Rad 187.

[2]) О чак. основној акцентуацији, Глас 168, str. 28.

Digitized by Google

plemena Neretljana, koje je u 9 veku naselilo ovo i ostala susedna ostrva i potpuno ih poslovenilo do 11 veka.

Istina, bilo je više seoba na ostrvo Brač. One se spominju na više mesta i u raznim delima. Za uočavanje najvažnijih momenata koji bi mogli dati jasniju sliku govora ovoga ostrva u sadašnjosti i njihova kretanja u prošlosti u vezi sa raznim seobama, ja sam se poslužio delima: Andrea Ciccarelli: Osservazioni sull' isola della Brazza, Venezia 1802; Andre Jutronić: Naseljivanja Poljičana i drugih Dinaraca na Brač (Glasnik geografskog društa, Beograd 1928, svez. XIV) i Apostolska vizitacija otoka Brača god. 1579 (Croatia sacra, god. 3, Zagreb 1933); P. A. Tomaseo: Descrizione storico-fisico-medica del morbo epidemico della Brazza, Venezia 1788; Dr. Grgo Novak: Hvar, Beograd 1924.

Iz ovih dela, pored drugih, saznajemo mnogo o prošlosti Brača. Ostrvo je u 9 veku naselilo slovensko pleme Neretljana i potpuno ga poslovenilo. Kasnije je ostrvo bilo u vlasti raznih država, kao i Hvar [1]). Slovenske seobe na ostrvo spominju se kasnije tri: Omišana god. 1444, Poljičana od god. 1530 do 1574 i god. 1645 Hercegovaca preko Imotskog i Makarskog primorja pod vođstvom katoličkih fratara. Omišani i Poljičani nisu se nikada doselili svi u jedno mesto, nego se u razna mesta, više u ona na istoku, doselilo po nekoliko familija. Govor tih familija morao se već u prvoj lozi prilagoditi čakavskom dijalektu ovoga ostrva, što nije bilo teško, jer se poljički govor nije mnogo razlikovao od bračkoga, što nam potvrđuju i beleške Frane Ivaniševića o današnjem poljičkom govoru [2]). To biva i danas kad se dosele stanovnici sreza imotskog i sinjskog u svrhu zarade na Hvar i Brač, pa se tamo ožene. Već doseljenik poprima neke čakavske osobine, a njegova deca govore isključivo čakavski. Jedino doseljenici doseljeni 1645 godine, koji se uglavnom zaustaviše u Sumartinu [3]), jer on dotada nije bio naseljen, sačuvaše čisti štok. dijalekat.

Glavna i najveća naselja na Braču bila su ranije na istoku. U crkvenim i drugim ispravama spominju se i neka mesta kojih

[1]) Ispor. M. Hraste, Čakavski dijalekat ostrva Hvara, str. 2.

[2]) Poljica, Zagreb 1903—1906, str. 65—68.

[3]) Јован Цвијић: Балканско Полуострво и јужнослов. земље, str. 235.

Digitized by Google

danas više nema, i to: Straževnik, Mosuljica, Dubravica, Gradac i Podgračišće. Ova se mesta spominju još 1405 u jednoj crkvenoj ispravi, a god. 1579 već se ne spominju. Sva ova mesta nalazila su na istoku ostrva, a taj kraj bio je na uzvišici i gorovit, veoma prikladan za pašnjake, jer je stočarstvo bilo glavno zanimanje Bračana od najranijih vremena. Uz more, izgleda, nije isprva bilo uopšte naselja. Uzrok je tome bilo gusarenje omiških gusara koji su se često zaletali na Brač, te se nije nikako mogao razviti život uz more. Ako je koje naselje i bilo uz more do početka 12 veka, kada su se omiški gusari prvi put pojavili, oni su ga uništili, a stanovnici su bežali u planine na visini. Istom kasnije, krajem 15 veka, kad je prestala opasnost od gusara, počeše se stanovnici spuštati prema moru. U raznim uvalama, gde se danas nalaze važnija primorska mesta, bila je po koja kućica odranije, a služila je u trgovačke svrhe, tj. za privremenu pohranu robe koja je dolazila ili odlazila morem.

De Cranchis, natpop u Nerežišćima, u svome opisu Brača god. 1405 spominje da celo ostrvo ima oko 6000 stanovnika. Mesta su ova: Nerežišća (glavno mesto), Donji Humac, Dol, Škrip, Pražnica, Straževnik, Gornji Humac, Pothume, Mosula, Dubravica, Gradac i Podgračišće. To su sva mesta u unutrašnjosti, na uzvišici, i gotovo sva na istočnoj strani.

Veroneski biskup Valerije, vizitator rimskoga pape, spominje 1579 godine ova mesta: Sutivan, Mirca, Supetar, Splitsku, Postira, Dol, Škrip, Donji Humac, Nerežišće, Pražnice, Gornji Humac i Bol. Ostala mesta, ako su i postojala, morala su imati vrlo mali broj stanovnika kad on nije u njima bio niti ih spominje. Neka su mesta, kao Sumartin i ona oko njega, nastala u 17 veku. Milna, Bobovišće i Ložišće spominju se 1620 godine.

Sva primorska mesta, kao i Dračevica, Bobovišće i Ložišće, nastala su spuštanjem stanovništva iz unutrašnjosti na more ili s istoka prema zapadu sredinom ostrva, jer je na zapadu plodnija zemlja i na njoj sve bolje uspeva nego na istoku. Istočni deo je prikladan samo za stočarenje. Seobe iz unutrašnjosti u primorska mesta i sredinom niz ostrvo sa istoka prema zapadu, kao i potpuno raseljavanje nekih mesta usledilo je uglavnom između 1405 i 1579 godine, dakle kad je minula opasnost od gusara, ali je tome jamačno bila povod i kuga koja je u ovom vremenu više

Digitized by Google

puta nemilosrdno harala i možda pomorila čitava neka sela [1]). To se može zaključivati i po tom što je broj stanovnika na ostrvu za to vreme bio spao sa 6000 na 2000.

Za neka mesta pouzdano se zna iz kojih su mesta naseljena. Tako su Pučišća nastala spuštanjem stanovnika iz Straževnika i Pražnica. Postira su nastala spuštanjem stanovnika iz Dola. Sutivan, Mirca i Supetar naseljeni su uglavnom stanovnicima iz Donjega Humca.

Doseljenici iz Omiša i Poljica, kako sam već napred spomenuo, nisu se nikada naselili u jedno mesto, kako napominje i prof. Jutronić u napred citiranom radu, već se po nekoliko familija naseljavalo u razna mesta na celom ostrvu. Poradi toga mislim da govor ovih doseljenika nije mogao da deluje na govor Bračana, a još manje izmeniti ih sebi u korist.

Za mletačke uprave glavno mesto bilo je Nerežišće. U njemu je bilo sedište celokupne oblasti. Danas je sresko mesto Supetar, opštinska mesta su: Selca (sa selima: Sumartin, Novo Selo i Povlje), Pučišća (sa Pražnicama i Gornjim Humcem), Postira (sa Dolom), Supetar (sa Splitskom i Škripom), Sutivan (sa Mircima), Milna (sa Bobovišćem i Ložišćem), Nerežišće (sa Donjim Humcem i Dračevicom) i Bol. Ljudi se bave uglavnom stočarstvom (na istoku), a ratarstvom i ribolovom (na zapadu). U Pučišćima i Selcima ima nekoliko kamenoloma. Vere su svi rimokatoličke.

Danas su na ostrvu ova mesta koja se u mesnim govorima izgovaraju ovako: *Milnộ* (1700 st.), *Pộlhume* (80 st.), *Bobộvišće* (240 st.), *Ložîšće* (700 st.), *Stivộn* (960 st.), *Mírca* (460 st.), *Supẽtar* (1400 st.), *Dônji Hūmāc* (480 st.), *Drâčevica* (330 st.), *Nerežîšće* (970 st.), *Múrvice* (250 st.), *Splîska* (300 st.), *Škrĩp* (480 st.), *Dôl* (600 st.), *Postîre* (1300 st.), *Pučîšće* (2500 st.), *Prộžnice* (600 st.), *Gôrnji Hūmāc* (480 st.), *Bûol* (1700 st.), *Pôvje* 800 st.), *Sẽlca* (1600 st.), *Nộvo Selộ* (300 st.), *Sumàrtin* (550 st.),

Ja sam obišao sva mesta sem malog sela Pothume, jer je u njemu isti govor kao u Milni. Milna je naseljena iz Pothuma. Isto tako nisam bio sada u Murvicama. jer je to letovalište Nerežišća, i tamo su se naselili stanovnici Nerežišća, dakle je isti govor kao u

[1]) Isp. P. A. Tomaseo, Descrizione storico-fisico-medica del morbo epidemico della Brazza, Venezia 1788.

Digitized by Google

Nerežišćima. Nisam bio ni u štokavskim ni u poluštokavskim mestima na istoku: Sumartinu, Novom Selu i Selcima, ali sam razgovarao sa ljudima iz tih mesta na lađi za vreme vožnje od Splita do Brača i natrag, a i za vreme boravka na ostrvu u drugim mestima. U Sumartinu je čisti štokavski dijalekat, a u Selcima i Novom Selu mešavina štok. i čak. dijalekta [1]). Novo Selo i deo Povalja naseljeni su u 17 veku stanovnicima iz Poljica i Sumartina. Moj će zadatak biti drugom prilikom da utvrdim čakavske elemente u štok. mestima ostrva Brača i Hvara.

Temeljni govor u ovom radu biće govor mesta *Ložišća*, a iz govora svih ostalih mesta izneću, po mogućnosti, sve ono u čemu se ti govori ne slažu sa govorom Ložišća. Ovo mesto čini zapravo govornu celinu sa mestom Bobovišće. Ložišće zovu *Vȅlo Selȍ*, a Bobovišće *Mọ̑lo Selȍ*. Bobovišće je starije po postanju. U njemu su i danas uglavnom starinske kuće građene od kamena, ali bez upotrebe peska i vapna. Takvih kuća ima u Ložišću srazmerno mnogo manje. Mesta su udaljena 6-7 minuta hoda. Do 1910 godine Ložišće je brojilo do blizu 2000 stanovnika, ali su pojedinci i čitave familije selile u Ameriku i Australiju, neke pre, a više njih posle rata. Bobovišće ni danas nema svoje gostionice ni dućana, nego ljudi odlaze svakoga dana da se zabave i da kupe što im treba u Ložišće. U udaljenosti od 20 minuta hoda imaju oba mesta zajedničko pristanište za brodove.

Osim spomenutih mesta na istoku sva su ostala mesta čakavska ili cakavska. Cakavska su: Milna, Sutivan i Supetar. U čakavskim i cakavskim mestima Brača vlada veća jezička jedinstvenost u glasovima, oblicima i akcentu nego na Hvaru i Visu, iako se to u prvi mah ne bi reklo. U glasovnom pogledu malo se otuđuje od Brača govor Bola, a približuje se govoru Jelse, Vrboske i Staroga Grada na Hvaru, jer je Bol u mnogo jačem saobraćaju sa ovim mestima na Hvaru nego s onima na Braču. Sutivanski se govor razlikuje od svih čakavskih i cakavskih

[1]) Ispor. o tom i Rešetara: Der štokavische Dial., str. 48 i Die Čakavština und deren einstige und jetztige Grenzen, J. Archiv XIII, str. 179. Ni u prvom ni u drugom delu Rešetar nije dao tačne podatke o granici čak. dijalekta na Braču i Hvaru, jer ne spominje mešanje čak. i štok. dijalekta u Selcima Novom Selu i u Povljima, a za Zastražišće na Hvaru posve netačno navodi da spada među štok. mesta, dok se u tom mestu govori čistim čakavskim dijalektom.

Digitized by Google

govora na ostrvu po tom što ne poznaje duljenja kratkoga *a* u otvorenom slogu ni dobijanje na njemu jednoga, kako ga Rešetar zove, poludugog uzlaznog akcenta, koji se nalazi u svim ostalim čakavskim i cakavskim mestima Brača, Hvara i Visa na vokalu *a*, a dobro je poznat i drugim krajevima našega jezičkog područja [1]) Ovu sutivansku osobinu imamo i u Povljima, ali ovo mesto kao poluštokavsko ima i drugih osobina po kojima se znatno razlikuje od ostalih čakavskih mesta. Opšta je osobina ovoga ostrva da čuva barem u nekim slučajevima duljinu nakon akcenta, što nije slučaj na Hvaru.

Još treba da se na ovom mestu napomene da je veliki broj imena sela na ovom ostrvu plurale tantum i to obično srednjega roda: *Sȅlca, Pôvja, Nerežîšća, Mírca, Ložîšća, Bobôvišća, Postîra, Pučîšća; Prôžnice.* Narod ova mesta ne izgovara uvek u nominativu množine. Tako ćemo čuti: *Pôvje* i *Pôvja, Nerežîšće* i *Nerežîšća, Ložîšće* i *Ložîšća, Bobôvišće* i *Bobôvišća, Pučîšće* i *Pučîšća, Prôžnica* i *Prôžnice*, ali izgovorena u genitivu gotovo su uvek u množini: *Marîja je iz Sȅlac*, iz *Pôvaj*, iz *Nerežîšć*, iz *Míroc*, iz *Ložîšć*, iz *Bobôvišć*, iz *Pôstir*, iz *Pûčîšć*, iz *Prôžnic*. Retko kada će se imenica u ovom padežu izgovoriti u jednini. U dativu ćemo običnije čuti, barem neke, u jednini: *Nerežîšću, Ložîšću, Bobôvišću, Pučîšću*, ali samo: *Sȅlcima, Mírcima i Postîrima.* Svakako u upotrebi ovih imenica u raznim padežima nema određenog pravila ni u mesnim govorima ni u zvaničnom štok. dijalektu.

Već sam napred napomenuo da se po akcentu govori ovoga ostrvlja, kako je utvrdio prof Belić u svojoj studiji „О чакавској основној акцентуацији", Глас 168, upoređujući akcenat u Posavini sa akcentom ovoga dalmatinskog kraja, a osobito onim u selima Brusju i Vrbanju na Hvaru, nešto razlikuju od zapadnih čakavskih govora, a bliži su slavonskim posavskim govorima. Ja sam mnogo ranije, doduše sa manje interesa, nastojao da iz poznatih studija upoznam posavski govor u sadašnjosti i u prošlosti. Međutim nakon spomenute Belićeve studije uložio sam mnogo više truda da što bolje upoznam taj govor, pa sam u tu

[1]) Isp. Rešetar, Archiv XVIII, str. 195-196 i Die serbokroat. Betonung, str. 28. Nadalje o ovom akcentu isp.: Ivšić, Rad. 187, str. 150 i Rad 196, str. 150-152; А. Белић, Глас 168, str. 17; M. Hraste, Čak. dijal. ostrva Hvara, str. 14.

Digitized by Google

svrhu čitao dela Reljkovićeva i Brlićeva. Na njihov jezik i akcenat, pored kraćih napomena drugih naučnika, posebno su se osvrnuli: T. Maretić: Jezik slavonskijeh pisaca 18 vijeka, Rad 180 (str. 146-233); Stj. Ivšić: Akcenat u gramatici M. A. Reljkovića i Akcenat u Gramatici Ignata Alojzije Brlića, Rad 194 (1—155); P. Алексић: Језик М. А. Рељковића (Библиотека Јужнословенског филолога 4).

Prof. Stj. Ivšić u svom radu „Današnji posavski govor" osvrće se na svakoj stranici, nekada i po više puta, na osobine jezika starijih slavonskih pisaca i upoređuje ga sa današnjim živim govorom. Akcentom posavskog govora bavio se i J. Gopić u nizu članaka štampanih u Nast. vjesniku 16, 17, 18, 19 i 20. Uporedivši sve osobine živoga posavskog govora sa čak. govorom ovoga dalm. ostrvlja, a osobito ostrva Brača, dolazimo do zaključka da je stari štok. posavski govor po mnogim svojim fonetskim i morfološkim, a osobito po akcenatskim osobinama, u svojoj osnovi jednak govorima ovoga ostrvlja, a osobito govoru Brača [1]). Još je sličniji ovim govorima posavski govor vremena Brlića i Reljkovića, iako Ivšić u uvodu svojih studija o gramatici Reljkovićevoj i Brlićevoj veli da ni Reljković ni Brlić ne prikazuju čistoga posavskoga govora. Kad bi bilo moguće na osnovu pisanih spomenika segnuti u još raniju prošlost štokavsko-ikavskog posav. govora, verujem da bi se moglo dokazati da je između ovih dvaju govornih područja bilo u prošlosti još manje razlike ili da je, možda, sem ča i što, nije ni bilo.

Slavonski govori pretrpeli su znatnije promene poradi seoba iz Bosne od 16 veka dalje, kao što su i neki Slavonci u to vreme morali preći s vojskom u Bosnu i tamo se zaustavili u većem broju u kraju oko Tolise. Kako čujem od svoga druga g. Ivana Brabeca, prof. u Sisku, koji je prošlih praznika obišao taj kraj u jezičke svrhe, stanovnici ovoga kraja u Bosni znatno se razlikuju nošnjom i običajima od ostalog naroda u Bosni koji govori novoštok. dijalektom, a boravi u blizini ovih mesta. Kako me on uverava, narod u Tolisi i u susednim mestima drži da su njihovi preci doseljeni iz Slavonije. Oni koji su iz Bosne

[1]) Ispor. o tom i mišljenje Ivšićevo, Rad 196, str. 134—137.

Digitized by Google

ili Like u prošlosti prešli u Slavoniju, a prof. Ivšić napominje da ih ima (Rad 196, str. 130), zadržali su svoj jezik i to Bosanci novoštokavski, a Ličani svoj poseban govor. Tamo gde su se doseljenici doselili u većem broju, nametnuli su svoj govor starosedeocima, koliko ih je u tim mestima bilo, a tamo gde su doseljenici bili u znatnoj manjini, poprimili su govor starosedelaca. To se u istom pravcu izvršilo na Braču i na Hvaru. Ipak je u Slavoniji bilo jače i češće mešanje stanovnika nego na našem ostrvlju, pa su novoštokavski elementi svakako više delovali na slavonske govore nego na ostrvske, iako je i na ove govore u izvesnom pravcu delovao govor stanovnika susedne obale. Gotovo je nemoguće zamisliti posavske govore kao neko zesebno jezičko telo okruženo sa svih strana novoštokavskim govorima, nego moramo s pravom pomišljati da je na celom području od posavskih govora do srednjedalmatinskih ostrva boravio nekada deo našega naroda koji je govorio istim govorom sa neznatnim ili možda nikakvim razlikama. Starije se osobine koje vezuju govore ovih dvaju područja i danas mestimice čuvaju u Bosni i Lici, ali je uticaj novošt. govora za vreme migracija bio tako jak da se prava starina sačuvala samo na krajnjem severu iza prirodne granice — reke Save — i na krajnjem jugozapadu iza prirodne granice — Jadranskog Mora — na našem čakavskom ostrvlju.

Naši poznati naučnici Rešetar i Belić bili su mišljenja da su Turci posve uništili staro stanovništvo u Slavoniji i da su taj kraj kasnije naselili štokavsko-ikavskim stanovnicima iz Bosne [1]), a to se isto dogodilo, po mišljenju Rešetarovu i u severnoj Dalmaciji, Hrvatskom Primorju i jednom delu severozapadne Bosne gde se pre govorilo čakavski [2]). Prof. Stjepan Pavičić u svom radu „O govoru u Slavoniji do turskih ratova i velikih seoba u 16 i 17 stoljeću" (Rad 222, str. 194—269) dokazuje na osnovu današnjih slavonskih govora, istorijskih vesti iz doba borba s Turcima i srphrv. reči po latinskim slavonskim spomenicima do

[1]) Rešetar, Čakavština, J. A. XIII, str. 93 i 161; Der štok. Dialekt, str. 27, 30, 34, 63; А. Белић, О срп. или хрв. дијалектима, Глас 78, str. 125, 128, 131; О Вуковим погледима на срп. дијалекте, Глас 82, str. 207 i 208.

[2]) Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 13, 33, 34, 134.

Digitized by Google

16 veka da staro stanovništvo u Slavoniji nije bilo posve uništeno nego samo proređeno. Po njegovu mišljenju baš je to staro stanovništvo sačuvalo stari štokavsko-ikavski govor koji se kao prirodni nastavak bosanskoga štokavsko-ikavskoga govora i do danas sa mnogim svojim osobinama čuva u tom kraju. Sam prof. Belić u kasnijem svom radu „Štokavski dijalekat" (Narodna enciklopedija) govori da su pretstavnici štok. dijalekta odmah po svom doseljenju na Balkansko Poluostrvo počeli razvijati dva vrlo nejednaka tipa štok. dijalekta: najarhaičniji na krajnjem zapadu, i istočno od njega manje arhaični govor. Belić najarhaičniji tip štok. dijalekta stavlja u Slavoniju, naročito zapadnu, u zapadnu Bosnu i Dalmaciju, negde između Cetine i Neretve, bliže ka Cetini. To je bio, kako misli Belić, jedan dijalekatski štokavski pojas između čakavskoga i manje arhaičnog štokavskog dijalekta. Na istom mestu napominje Belić da se štokavci u prvo vreme po doseljenju na Balkansko Poluostrvo kreću najviše ka jugu ka moru, ka liniji od ušća Bojane na sever do ušća Cetine. Taj pravac kretanja učinio je da se razviju uzajamne veze sa čakavskim dijalektom, tako da se od 7—14 veka može govoriti o štokavsko-čakavskom, u jezičkom pravcu, zajedničkom životu. Ako primimo ovo Belićevo mišljenje kao tačno, onda mu moramo dodati da se ovaj dijalekatski pojas staroštokavskoga govora od zapadne Slavonije preko zapadne Bosne i Dalmacije između Cetine i Neretve do mora nije ni u kojoj bitnoj jezičkoj osobini razlikovao od čakavskih govora u Dalmaciji, a osobito ovih na ostrvu Braču, Hvaru i Visu. O tom nam svedoče govorne osobine ovih krajeva upoređene sa osobinama donjih i delom srednjih Poljica [1]), sa slavonskim posavskim govorima [2]), i ostacima toga najarhaičnijeg tipa štok. dijalekta među katolicima i muslimanima u Bosni [3]).

U ovom radu osvrtaću se češće na jednake i slične osobine u živom posavskom govoru, a još starije osobine posavskog govora naći će čitalac u spomenutim delima Maretića, Ivšića i Aleksića.

[1]) Isp. Ivanišević Frano, Poljica, Zagreb 1903—1906, str. 65—68.

[2]) Ivšić, Rad 196 i 197.

[3]) Rešetar, Der štok. Dialekt i Die Betonung; Гојко Ружичић, Главније особине неких икавских говора Западне Босне, Годишњак задужбине Саре и Васе Стојановића, Свеска I, str. 31—45.

Digitized by Google

Na ovom mestu dužnost mi je da zahvalim g. Pavlu Valerjevu, profesoru učit. škole na Cetinju, rođenom Ložišćaninu, koji me je prošlih praznika mnogo i rado pomagao kod sabiranja dijalekatske građe u svom rodnom mestu.

GLASOVI

Samoglasnici

1. Samoglasnik *a*, bez obzira na njegovo postanje, u dugim slogovima izgovara se zatvoreno, u većini mesta gotovo kao diftong *oa* (obratno nego u nekim mestima na Hvaru) i to tako da mnogo jače čujemo prvi glas *o* nego drugi *a*. U Bolu je najbliži čistom glasu *o* kao i u susednim mestima na Hvaru. Kad se iz Bola popnemo na brdo i dođemo u najbliže mesto Gornji Humac, već osećamo diftonšku osobinu ovoga vokala, a što idemo dalje niz ostrvo prema zapadu, sve jače se oseća njegov diftonški karakter. U Milni, dakle na krajnjem zapadu, je najčistiji diftong u pravcu *oa*: *jôaje, glōavȁ, Mōatȅ, stôar, grôad, jūbôav, brōadȁ, vroáta, mloádi, joá*[1]). Sličnu pojavu zabeležio je i prof. Jurišić za malo ostrvo Vrgadu u severnoj Dalmaciji[2]). Ova pojava kod čakavaca, kao uopšte izgovor ā, ē, ō, ma koga postanja bili, jedna je od crta koja se u raznim mestima počela razvijati u raznim pravcima kad je prestao bliži dodir čak. govora sa štok. dijalektom. Ova pojava se pri izgovoru pojedinih samoglasnika različno vrši u raznim mestima ostrva Lastova, Korčule, Visa, Hvara, Brača, Raba, Krka i Cresa (isporedi poznate radove: Oblaka, Kušara, Milčetića, Tentora i Leskina). Ovo su opšte pojave čitavog našeg čak. ostrvlja, ali su poznate i istočnocrnogorskim, istočno- i južnosrbijanskim, posavskim i kajkavskim govorima (isporedi poznate radove: Belića, Stefanovića, Ivšića, Fanceva, Rožića, Valjavca, Oblaka i Bugarina Милетича: Важна фонетичка особеность на единъ западно-македонски говоръ, Списание българската академия на науки, кн. XVI, стр. 35—42, София 1918). One

[1]) Iz praktičkih razloga, a i zato što je po svojoj prirodi ovaj glas najbliži glasu o, ja ću ga beležiti o̩.

[2]) Govor otoka Vrgade, Nast. vjesnik 45, str. 91.

Digitized by Google

su se jamačno razvile u svakom kraju zasebno, a katkada i samo u jednom mestu. Držim da neće biti opravdano tražiti vezu ma koje od ovih pojava u nekom mestu sa govorom kojega udaljenog kraja, kao što čini g. Moskovljević u svom radu „Вокализам лумбардског говора" (Белићев Зборник, Београд 1937, str. 100—104). On dovodi u vezu vokalske osobine mesta Lumbarde na Korčuli sa vokalskim osobinama istočnocrnogorskih dijalekata. Da su se Lumbarđani doselili odnekle iz Crne Gore, kako hoće Moskovljević, bilo bi u tom govoru sačuvano i drugih crta, koje bi ga jače vezivale sa govorima Crne Gore. Još je teže zaključivati da su se Lumbarđani doselili iz Crne Gore ili Srbije, po nazivu zaselaka u tom mestu, Kosovo i Žabljak. Poviše Nerežišća na Braču nalaze se dve vode imenom *Dunôj i Morâva*, pa bi se mogao isto tako naći neko ko bi na temelju toga zaključio da su stanovnici nekoga mesta na Braču došli sa obala Dunava ili Morave. Nije redak slučaj da se mesta, polja, reke, brda, predeli i slično, iako su u velikoj udaljenosti, nazivaju istim imenima. Tomu mogu biti razni uzroci. Ni usmenoj tradiciji celoga ostrva Korčule o doseljenju njezinih stanovnika iz Hercegovine i Crne Gore nije lako verovati, jer oni doseljenici koji su se u većim grupama doselili, sačuvali su posve govor onoga kraja ili mesta, iz kojega su se doselili, i to je obično štokavski dijalekat sa starijim ili novijim osobinama. Pojedine familije koje su se u prošlosti doselile ma iz koga mesta ili kraja morale su se posve prilagoditi jezičkim osobinama onoga mesta u koje su se uselile. To biva i danas barem sa decom doseljenika, jer čakavac ljubomorno čuva svoj dijalekat od stranaca koji se kao socijalno inferiorniji elemenat dosele u mesto. To je osobito moralo da bude u prošlosti, kad nije bilo škola, novina, komunikacionih sredstava i uopšte dodira se stranim svetom kao danas. Ima mnogo prezimena i na Hvaru i Braču jednakih i sličnih onima u Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori i Sremu, pa se sigurno koja osoba ili familija doselila iz tih krajeva u vreme poznatih seoba 16 i 17 veka, ali o delovanju tih pojedinih doseljenika na govor ovoga kraja u onom obliku, kako misli Moskovljević — ne možemo verovati, a osobito kad znamo za promene koje su doživeli mnogi vokali i poluvokali gotovo na celoj periferiji našeg jezičkog područja. Usmena tradicija mesta Brusja i drugih mesta na Hvaru

Digitized by Google

bila je i mene odvela na stranputicu, kad sam godine 1924 prikupljao dijalekatsku građu mesta Brusja[1]). Isporedi o seobama na Hvar i Brač moje izlaganje u uvodu ovoga rada i moju napomenu u radu „Čak. dijal. ostrva Hvara".

Samo u napred spomenutim t. zv. poludugim slogovima, na kojima je ^ akcenat, vokal *a* ostaje neizmenjen kao na Hvaru i Visu: *ležâla, krâva, brâta, ovâko, tâko, jemâtva.*

Na celom ostrvu dugi vokali *a* koji su se nalazili iza akcenta prešli su u *o*, pa su i nakon skraćivanja ostali kao *o*: *pîto, pîtomo, pîtote, moâlo, smôkov, bîlo kozâ.* Ovo jedino ne biva u Povljima, na granici čak. i štok. govora: *kôpām-kôpāš-kôpā-kôpāmo-kôpāte-kôpādu, jēmam* i *īmam, lîpa žênā, dôbra sestrā*[2]).

U korenima vrab-, rast-, krad- i na ovom ostrvu imamo *e* mesto *a*: *rēbāc*; *rést, narést, podrést, zarést, odrést*; *krèst, ukrèst, pokrèst*, prez. *krèden-krèdeš-krède* i *kredèn-kredèš-kredè.* Na Hvaru i Visu imamo samo *rēbāk* i *rést*, ali *krâst* prez. *krôdēn-krôdēš-krôdē.* Ova pojava raširena je po celoj čakavskoj teritoriji, a poznata je delomično i katolicima i muslimanima u Bosni i slavonskim posavskim govorima[3]). Sva ova tri korena kao na Braču češće susrećemo u zadarskom i Bernardinovu lekcionaru iz 15 veka[4]). Ovo je osobina staroštok. i čak. dijalekta ovoga kraja, a naročito ostrva Braća sačuvana još iz starijih vremena. Biće da je ovo jedna od onih glasovnih crta koje potiču iz zajedničkoga života štokavskog i čak. dijalekta na Balkanskom Poluostrvu. Ovu crtu štokavci pomalo gube, a i neki čakavci, ali se na Braču u sva tri korena dobro čuva i tačno onako kako čitamo u Bernardinovu lekcionaru.

I na ovom ostrvu, kao na Hvaru i Visu, sačuvalo se *a* od poluvokala u primerima: *vazîmât, vazmêni, vâzda, vazêst, vâzel*[5]).

[1]) Isp. M. Hraste, Crtice o bruškom dijalektu, Јуж. филолог VI, str. 180.

[2]) Isporedi o toj pojavi na Hvaru: M. Hraste, Čak. dij. ostrva Hvara, str. 5.

[3]) Isporedi kod Rešetara, Der Štok. Dialekt, str. 101 i kod Ivšića, Rad 196, str. 180.

[4]) Isporedi: M. Rešetar, Primorski lekcionari XV vijeka, Rad 134, str. 100 i Гојко Ружичић, Језик П. Зоранића (Библиотека Јуж. филолога 2), str. 74. Za Novi spominje Belić samo orebac, Замѣтки, str. 3.

[5]) M. Hraste, Čak. dijal. ostrva Hvara. str. 6.

Digitized by Google

2. Samoglasnik *ō* razvio se, ali samo u nekim mestima, u diftong *uo* ili barem u zatvoreno *ō*. Diftonška osobina najbolje se oseća u Bolu koji je najbliži onim mestima na Hvaru koji ga isto tako izgovaraju: *brûod, kûonj, muój, ûon, ûov, duójden.* Diftonška priroda ovoga glasa slabija je u Gornjem Humcu, a još slabija niže prema zapadu i severu do morske obale.

3. Samoglasnik *e* zamenjuje starije *e* kao na Hvaru i Visu, pa slušamo samo: *tȅpal, teplinȁ, teplȉ t), steplȉ(t), grêb* [1]); isto tako i *tȅga, ovȅga, dȍbrega, stótega,* analogijom prema mekim osnovama, ali to ne biva uvek, jer sam kod prideva na Braču čuo i *bíloga, jednóga.* Ova pojava je dobro poznata, negde više negde manje, na celom čakavskom području [2]), a isto tako i u Bosni do Sarajeva i u Posavini [3]).

Glas *ē* ima diftonšku prirodu opet u Bolu i nešto manje u Gornjem Humcu koji je bio u jačem saobraćaju sa Bolom osobito pre svetskoga rata: *mîeso, žîensko, pîet, šîest.* U drugim mestima je čist vokal ili je nešto zatvoren.

4. Stari glas ѧ razvio se kao uopšte u našem jeziku u *e*, ali iza j daje *a* u svim mestima kao i na Hvaru: *jazȉk, jǫ́dar, ujǫ́(t), prijǫ́(t), zajǫ́(t).* Čakavska i cakavska mesta na Braču sačuvala su *a* i iza *ž* u ovim primerima : *žȁ(t), požȁ(t)* n. pr. *onȉ će požȁt dȉtelinu*; ali se čuje: *žâtva* i *žȅtva. Žâtva* sam čuo u Gornjem Humcu, Pražnicama, Ložišću i Bobovišću. Jedino u mestu Ložišću na celom Braču kažu: *žǫ́ja* i *žéja* i samo: *žǫ́dan, ožǭdnȉ(t), ožǫ́dnin, ožǫ́dniš, ožǫ́dni* [4])... Ovo je gotovo jedina razlika između govora Ložišća i Bobovišća, i zbog ove glasovne osobine rugaju se Ložišćanima stanovnici susednih sela. Ovo je svakako veoma stara osobina koja se u starim dalmatinskim

---

[1]) Isporedi i u Novom kod Белиħа Замѣтки, str. 3. Od primorskih lekcionara samo je Bernardinov konsekventno provodio ovu zamenu, dakle onaj čiji je jezik najbliži govoru ovoga ostrvlja (isp. Rešetar, Rad 134, str. 106).

[2]) Isp. Oblak, J. Arch. 16, str. 431; Kušar, Nast. vjesnik III, str. 324.

[3]) Isporedi: Šurmin, Rad 121, str. 191; Rešetar, Der štok. Dial. str. 103; Tomljenović, Nast. vjesnik 29, str. 340; Kušar, Rad 118, str. 4; Белиħ, Замѣтки, str. 3; Ivšić, Rad 196, str. 182 i dr.

[4]) isp. iste pojave u Dubašnici na ostrvu Krku (Milčetić, Čakavština, Rad 121, str. 104.

Digitized by Google

spomenicima nalazila u većoj meri i iza drugih starih umekšanih glasova. Isporedi prelaz nazala ѧ u češkom jeziku u *a*. Ova je pojava na čakavskom području bila raširenija u starije vreme, jer je iza *j*, *č*, *ž* konsekventno provodi pisac zadarskog lekcionara, koji je najranije pisan, nešto manje Bernardin u svom lekcionaru, a najmanje Ranjina, jer su dva zadnja lekcionara nešto kasnije pisana (Rešeta-, Rad 134, str. 107). Ni naši pisci 16 veka iz Splita i Hvara ne provode više konsekventno ovu osobinu, a u govorima Hvara i Visa čuva se ova zamena ѧ sa *a* samo iza *j*. To znači da je ostrvo Brač, a osobito Ložišće sačuvalo u celosti ovu staru glasovnu osobinu. U Povljima pod uticajem štok. dijalekta sa istoka imamo samo: *jezȉk*, *jétra*, *žȅtva*, *požȅt*, *žédan*, ali *priját*, *zaját*,

U nazivu mesta Supetar, Sutivan, Sumartin kao i Sućuraj na Hvaru susrećemo poznatu zamenu italijanskoga *-an-* (San Pietro, San Martino) preko slavenskoga ѫ sa *u*.

5. Glas ѣ razvio se gotovo u svim slučajevima na celom ostrvu kao na Hvaru i Visu u i: *mȉsec*, *lȉto*, *srȉća*, *dītȅ*, *pȉsma*, *zapȉvo(t)*. Prema tome govori ovoga ostrvlja kao i štok. govori susedne obale su ikavski. Zamenu ovoga glasa sa *e* nalazimo u istim rečima kao i na Hvaru, dakle: *vȅnac*, *ozlēdȉ(t)*, *ȍzleda*, *starešȉna* i *starišȉna*, *ȍseka*, *osēknȕ(t)*, *zȅnica* i *zȉnica*, *vȅja* i *vȉja*, *sȅst*, *sedȉ(t)* i *sidȉ(t)*, *sedín* i *sidín*. Ovamo bi se mogle ubrojiti i reči: *zanovētȁ(t)*, *kȍren*, *korénje*, *iskorēnȉ(t)*, *gȍre*, *dȍle* i *gȍri*, *dȍli*, *óvde*, *ónde*. U Ložišću sam čuo zamenu glasa ѣ i sa *o*: *prīmôr: na jedǫ̂n prīmôr* (primer). Znajući kolika se pažnja u nauci posvećuje pitanju zamene glasa ѣ sa *e* pred izvesnim konsonantima (tvrdim dentalima), osobito u Senju i okolici, na ostrvu Krku i u Istri (isporedi o tome radove: Belića, Jakubinskog, J. Ivšića, Rešetara i Maleckog i najnoviji Wijka N. van: Zur serbokroat. Entvicklung des slavischen Vokals ě u Zeitschrift für slav. Philologie, knjiga XIV str. 1—16) trudio sam se da utvrdim, postoji li još koji ekavizam primaran ili sekundaran u govorima Brača, ali nisam naišao ni na jedan, te se u ovoj zameni slažu svi govori ovih triju ostrva. To ne znači da ni ranije nije bilo više ekavizma.

6. *ļ* prešao je u samoglasnik *u* kao na Hvaru i Visu i uglavnom uopšte u našem jeziku: *pûn*, *púk*, *sȕza*, *dȕg*, ali ga susrećemo u Ložišću i Bobovišću u izgovoru imena mesta Milne:

Digitized by Google

Mļnǫ̑-Mļnê-Mļnôj-Mļnû na pr. *brât gré u Mļnû*; *Mļnârani, mļnǫ̑rski.* Ovo *ļ* je svakako novijega postanja i u vezi je sa osobinom mnogih mesta na ovom ostrvu o nestajanju samoglasnika *i* iza ili ispred izvesnih suglasnika u izvesnim položajima.

7. U izgovoru *ŗ* bitno se razlikuju govori ostrva Brača od Hvara i Visa i donekle Korčule. Dok na Hvaru i Visu susrećemo u svim slučajevima i u svim čakavskim i cakavskim mestima ispred *ŗ* popratni samoglasnik *a*, odnosno *o* prema tome da li je taj glas u kratkom ili dugom položaju [1]), na Braču taj popratni glas slušamo samo u Bolu pod uticajem susednih mesta na Hvaru: *pȁrst, kȁr* (krv), *dȁrvo, zȁrno, gȁrlo, bȁrdo.* U ovom mestu ovaj glas *a* kao popratni glas pred *ŗ* može biti samo kratak. U svim drugim čak. i štok. mestima imamo *ŗ* bez popratnog glasa i ono je uvek kratko: *kr̂st, pr̂st, br̂do, vr̂č, br̂z, gr̀lo, sr̂ce, smr̂t, sr̂dela, četrnâest, zr̂no* gen. mn. *zr̂n.*

Teško je reći da li se ikada na ovom ostrvu uz samoglasno *r* izgovarao koji popratni glas. U spomenutom Čikarelijevu delu, pisanom tal. i lat. jezikom, našao sam reč *Parvoslav* i *carkvu* [2]). To sam našao i u nekim ranijim župskim ispravama. No, ako imamo na umu da su se uz samoglasno r nalazili već u 9, 10 i 11 veku u lat. i grč. beleškama o nama popratni samoglasnici i, e, a, jer latinska abeceda nije imala znaka za *ŗ*, lako nam je verovati da su naša sveštena lica, odgojena na talijanskom i latinskom jeziku, poprimala ovo beleženje u svojim župskim spisima. Ovo se beleženje upotrebljavalo i u drugim spisima pisanim lat. ili tal. jezikom. Vremenom se počeo upotrebljavati popratni glas i u živom govoru naroda ovoga ostrvlja. Ovo se po mišljenju Rešetarovu (Rad 134, str. 141) izvršilo u govoru ovih čakavaca posle 15 veka. Ako je to tako, onda sam voljan da verujem da se na ostrvu Braču *ŗ* nije nikada izgovaralo sa popratnim glasom, sem u Bolu, što je imortirano iz Hvara, kad nijedno drugo mesto nema popratnog samoglasnika.

Popratni glas *a, e* uz *ŗ* imaju ne samo dalmatinska ostrva nego i neka mesta na Krku (Milčetić, Čakavština, Rad 121, str. 104 i 105).

---

[1]) Isp. M. Hraste, Čak. dijal. ostrva Hvara, str. 8.

[2]) Ciccarelli, Osservazioni, str. 34 i 106.

Digitized by Google

Popratni glas *a* tako se na ovom ostrvu izbegava, da se *a* izbacuje ispred *r* i tamo gde mu je po zakonu mesto. Čuo sam u Milni, Bobovišću, Ložišću i Mircima desetak puta *V̌rdar* umesto Vardar na pr.: *mọ́li donès mi V̌rdar cigarèt*; *brjọ́k* (barjak). Ovo ćemo čuti i u drugim mestima. Iako nisam imao prilike da čujem, verujem da će biti i drugih primera u kojima Bračani uklanjaju *a* ispred *r*.

I na ovom ostrvu čujemo samo: *rọ̑t*, *ratàc*, *račȉć*.

8. Nestajanje samoglasnika. Na kraju neodređenog načina gubi se krajnje -i u svim mestima kao na Hvaru i Visu. Ovde to ispadanje glasova polazi i dalje pa se u mnogim mestima, a osobito u Ložišću i Bobovišću i uopšte na zapadu ostrva, opaža nastojanje da otpadne celi nastavak neodređenog načina -ti, ako se osnova pred tim nastavkom svršava na samoglasnik: *brȁ*, *kopȁ*, *maškinȁ*, *nosȉ*, *činȉ*, *molȉ*, *skọ̑kȁ*, *kūpȁ se*, *počȅ*, *prodrȉ*, *prostrȉ*, *umrȉ*, *načȅ*, ali *cvȁst*, *krȅst*, *póć*, *mȍć*, *vr̄ć*. Ovu pojavu ćemo katkada sresti i na Hvaru. Ovo je svakako novija pojava kod čakavaca ovoga ostrvlja, koja barem na Braču sve više osvaja teren.

Samoglasnik *-i* gubi se na kraju 2 l. jd. i 1 i 2 l. mn. zapovednog načina: *cvȁt—cvȁlmo—cvȁlte*, *strȉž—strȉžmo—strȉšte*, *gȉn—gȉnmo—gȉnte*, ali ćemo isto tako čuti i naporedni oblik: *cvatȉ—cvatȉmo—cvatȉte*, *strižȉ—strižȉmo—strižȉte*, *gȉni—gȉnimo—gȉnite*. Upotrebljavanje naporednih oblika osobina je celoga ostrva Brača, ali ređe ispada *-i* u ovim oblicima na istoku, a češće na zapadu. Upotreba punih oblika bez odbacivanja *-i* zajednička je osobina Brača i Visa, a Hvar ovu osobinu slabo poznaje osim u retkim slučajevima u kojem mestu uz more. Kako su ovi oblici sa ispadanjem samoglasnika *-i* običniji u čakavskim mestima na Visu i na Braču, a pogotovo na Hvaru, a oni sa zadržavanjem samoglasnika *-i* u cakavskim i uopšte u mestima uz more, držim da su u ovom kraju oblici sa nastavkom *-i* noviji, iako su i oni prvi nastali u vremenu posle 14 veka, kad je čak. dijalekat počeo da živi svojim samostalnim životom bez naročite veze sa štok. dijalektom.

Vrlo je važna osobina ovoga ostrva da se samoglasnik *-i* gubi gotovo uvek iza glasa *r*, ali samo u kratkom položaju, a osobito to biva na zapadu ostrva počevši od Milne, gde je ta pojava najrasprostranjenija. Na taj način dobiveno je sekundarno *r̥*:

Digitized by Google

prpovīdȁ, prpovídon, pȑṣi, (preši) (Milna), *Lȕkrca, vȑća, skȑnja* (škrinja), *bȑme, bȑtva, prbȉ, prbȉ-prbȉla-prbȉlo, mȑža, grhotȁ, pȑko* (preko), *pȑd* (pred), *prgodȉšći, nȉndr* (nigde), *ugȑst, ugȑza-ugȑzla-ugȑzlo, tȑsta.* Ovim putem došlo je do potpune redukcije glasa *i* u veoma raširenom prezimenu u Ložišću *Valȇrjev.* Ono je došlo prema tal. detto Valerio, a u nas Valerije. Danas se to *i* ne beleži u tom prezimenu ni u službenim ispravama. Ovu potpunu redukciju kratkoga *i* u slogu *ri* zabeležio je i Kušar na ostrvu Lastovu (Nast. vjesnik I, str. 322), Belić u Novom (Замѣтки, str. 8), ali samo u nekoliko primera, i Rešetar u zadarskom lekcionaru, ali samo u oblicima glagola pr̥nesti (Rad. 134. str. 141). Ova je osobina, dakle, najraširenija na Braču i Lastovu, a biće da je starija osobina čakavskih govora, a osobito istočno-čakavskih, kad ju je poznavao i pisac zadarskog lekcionara.

Nekada ćemo čuti i *brȉtva, mrȉža, pribȉ(t)*, ali ređe na zapadu, a češće u mestima od Nerežišća prema istoku.

Ako je samoglasnik *i* u dugom položaju, ne gubi se: *srīdȁ, sprída, drȉvo, críkva.* Skraćivanje zvuka *i* zapazio je i prof. Belić na Visu [1]). Biće skraćivanja glasa *i* u ovom položaju ponešto i na Hvaru, ali potpune redukcije kao na Braču i Lastovu nema.

Samoglasnik *i* gubi se i u glagol. prilogu sadašnjosti kao na Hvaru i Visu: *čuvȁjuć, vȍdeć, gȉnuć, strȉžuć* i *strižúć, cvatúć*, premda ovo može biti jedna od morfoloških pojava koje su se kod čakavaca razvijale krajem 15 i u 16 veku.

I neki drugi prilozi, što je poznata pojava kod priloga i u štok. dijalektu, gube na kraju svoj pokretni vokal: *ovód, tót, onód, (onónd), gȍr, dȍl.* Kod zameničkih prideva analogijom prema *tȃki, takǫ̑v* ispada samoglasnik *o*: *vȃki, nȃki* i *vakǫ̑v, nakǫ̑v.*

9. Kontrakcija samoglasnika. Uglavnom susrećemo one iste slučajeve kao na Hvaru i Visu: *probúć* mesto preobući, *mȍca* mesto u ime oca, *moćȁ* mesto hajdemo ća (tja) na pr. *moćȁ dȍma*; *kȍda* mesto kao da na pr. *kȍda smo ti tô mi rȅkli*; *hocímo* ili *hocȉmo* mesto hodi simo (ovamo). Mesto pojas imamo *pǫ̑s*, a mesto *gȍspoja gȍspȁ*, ali samo u značenju Bogorodica. Reč *gȍspoja* se inače redovito čuje na ovom ostrvu i u celom ovom kraju.

[1]) Isp. О чак. основној акцентуацији, Глас 168, str. 26.

Digitized by Google

10. Dodavanje glasova. Na početku nekih reči, ako se počinju samoglasnikom, a druge se pred njima svršavaju suglasnikom, dodaje se glas j: *išla mi je muhà ù joko, ù juho*; *brât je išа u Jamèrike(u); čâ si stâvi u jústa* (Ložišće), ali sam čuo i bez *j*: *îdro i jîdro, îdri(t)* i *jîdri(t), učér(a)*. Ovo je zajednička osobina ovoga kraja, jer to susrećemo na čitavom dalm. ostrvlju [1]), a nije nepoznata ni drugim krajevima našega jezičkog područja [2]). U mnogim mestima ostrva Hvara predlogu k dodaje se *-i* spreda: *ik* ili *k*, a na ovom ostrvu dodaje mu se *-i* na kraju *ki* na pr. *grén ki ôcu* (Supetar). Ovi govori, kao i hvarski i viški, poznaju i druge pokretne samoglasnike osobito u predlozima pred zamenickim enklitikama: *ûzo se, pȓdo se* i *prîdo se, pòdo se, ûzo nje* (uza nj), *pȓdo me* i *prîdo me, pȓda don* i *prîda don* (pred dan t.j. u zoru).

Suglasnici

11. Suglasnik *l* na kraju sloga i reči ostaje u bračkim govorima neizmenjen kao na Hvaru i Visu: *stôl, vôl, mîsal, vèsel, tèpal, ọ̑njel* (anđeo), *Sèlca*. Ovo je osobina gotovo svih čakavskih govora i posavskoga [3]). Na kraju radnog glag. prideva otpada *l* na celom ostrvu: *mȍga, îša, rèka, plâko, sovọ̑, stèka, dvîga*, samo sam u Nerežišćima čuo *l*, ali ipak ne u svim primerima: *mȍgal, rèkal, îšal, sovọ̑l*. U nekim mestima imamo, kao u Svirčima na Hvaru, kod nekih glagol. prideva *o* nakon ispadanja *l*: *mȍgo, rèko, îšo, pèko, pûko, dvîgo, stèko*. Ovo sam opazio u Bolu, G. Humcu, Pražnicama, Pučišću, Postirama, Splitskoj, Dolu i Škripu, dakle na istoku Brača kao i na istoku Hvara.

12. Glasovna grupa prasl. jezika *dj* daje u svim bračkim govorima *j*: *mlâji, slâje, mèja, prèja*. Novo se *đ*, pod uticajem štok. dijal., ali ne uvek, javlja kao i na Hvaru u nekim slučajevima, osobito u glag. pridevu trpnom : *svâd'en, vîd'en, nasọ́d'en*, ali *rȍjen*. Ovo *đ* mnogo je mekše od štok. *đ*.

---

[1]) Ispor. M. Kušar, Lumbardsko narječje, Nast. vjesnik, knjiga III, str. 325; M. Hraste op. cit, str. 9.

[2]) Isp. F. Fancev, Beiträge zur serbokroat. Dialektologie, J. Archiv 29, str. 326.

[3]) Isp. Ivšić, Rad 196, str. 189—190.

Digitized by Google

13. Mesto prasl. grupe *tj* imamo i u ovim govorima *ć* koje je kao uopšte u čak. dijalektima veoma umekšano (t'): *kŭt'a, svīt'ā, nôt', pẽt'*. Prema štok. dijalektu susrećemo i novo ć (t') koje je nastajalo od 17 veka ovamo od grupe tьj: *i rât'a, trẽt'i, prút'e, cvít'e, prīmàlit'e, líšt'e.*

Umesto neodređenog načina glagola „ići" kaže se u celom ovom kraju *hodît.* Ali se ovaj glagol upotrebljava složen sa predlozima i prefiksima: *nọ́t', pót', dót', izọ́t', obọ́t', pronọ́t'*; u sad. vremenu: *dójden, pójden, nójden, uzójden, obójden, pronójden.* Ovu pojavu nalazimo gotovo u svim dijalektima Istre, Hrv. Primorja sa susednim ostrvljem, u južnom čak. području, a i u nekim štokavskim govorima osobito starijim [1]). Ove pojave Rešetar kao i neki drugi naučnici tumače metatezom. Ja bih se pre složio sa Belićem koji misli da se ove pojave imaju tumačiti granicom sloga [2]).

14. Glas t' reducira se u *j* ispred zadnjenepčanih suglasnika kao i na Hvaru: *vọ̑jka, prīpẽjka* (nom. jd. *prīpẽćak*=glava hleba), *ispẽj krŭh, natúj ga.* To biva i ispred drugih suglasnika: *(sve)mogújstvo, odrẽj se, pokŭjstvo, vẽj čọ̑* n. pr. *âko ti bŭde vẽj čọ̑ po pijâtu* (tanjuru), *udrīćú te* (Bobovišće).

Mnogi glasovi poradi asimilacije zamenjuju se suglasnikom *j*, i to ne samo u istoj reči nego i krajnji suglasnik prve reči pred početnim suglasnikom druge reči. Tako se zamenjuju sa *j* zubni i zadnjenepčani suglasnici pred zubnim i zadnjenepčanim, zadnjenepčani pred zadnjenepčanim, zadnjenepčani pred piskavim i piskavi pred piskavim i *č, ž, š.* Ovo je veoma značajna glasovna crta koja je zajednička Braču, Hvaru i Visu: *starogrọ̑jski,* (starogradski), *gospọ̑jstvo* (gospodstvo), *gospọ̑jski, svajdọ̑nji* (svagdašnji), *Bọ̑jdan, bojdanŭša* (ime loze), *jâko Bôj dọ́, lọ̑jta* (nom. *lọ̑kat*), *(a)mŭjta* (mukte), *nọ̑jta* (nom. *nọ̑hat*), *vrọ̑j ga plâko, narodîle su lîtos mâsline kako šīpāj zọ̑r* (šipak zrna) (Bobovišće), *svāj znọ̑, poj čọ̑* (pak što), *jọ̑ ṣan tô rẽkla poj cọ̑* (Milna), *rajcīpā(t), rajcvâst se, prọ́jca* (nom. *prọ̑sāc*), *mijčîć* (meščić), *prajčîć* (pra-

[1]) Isp. o ovim pojavama: Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 136 i 137; Белић, Замѣтки, str. 15; Zgrablić, Čak. dijal. u sv. Ivanu i Pavlu te Žminju, Pula 1906, str. 24; Ivšić, Današnji posav. govor, Rad 196, str. 73.

[2]) Isp. A. Белић, Српхрв. гласовне групе -jt, -jd, Јуж. фил. II str. 217-221.

Digitized by Google

ščić), *klubǫjce* (klubašce), *rajsĭć*, *ijsĭć*, *rajžâli(t) se*, *rajšīrĭ(t)*, *rajsūkā(t)*; *motór će utèj vapôru* = parobrodu (Postire).

15. Zubni suglasnici *d* i *t*, kao i na susednim ostrvima, prelaze ispred drugih suglasnika u *l* sem ispred *l* i *r*: *Mèlković*, *pǫ̀lpis*, *polpīsā(t) se*, *ǫ̀lgovor*, *olgovorĭ(t)*, *ǫ̀lma*, *pǫ̀lkova*, *slâlkost*, *dobílka*, *súlca* (nom *sūdäc*), *pélka*, (nom. *pētāk*), *dohôlka* (nom. *dohǫ̀dak*), *jelnéga* (nom. *jedǫ̂n*), dat. *jelnên*, *pǫ̀l plot*, *sȁl ću póć*, ali *odrȅj se*, *odlĭ(t)*. Jedino se u rečima lutka i patka čuje promena *t* u *j* kao u Grablju i Zastražišću na Hvaru: *lújka* i *pȁjka* n. pr. *ovǫ̀ je pȁjka*, *ovǫ̀ nín kȍkoš* (Ložišće). Na celom ostrvu Hvaru imamo *lújka*, ali *pȁlka* sem u Grablju i Zastražišću.

16. Staro *lj* prelazi na celom ostrvu, kao na Hvaru i Visu, u *j*: *žȅja*, *kjúč*, *kjûn*, *jût*, *jūbĭ(t)*, *prĭjatej*, *pǫ̀je*, *vǫ̀ja*, *jûski*, *vǫ̀jā(t)*, *zemjȁ*, *jūbǫ̂v*, ali *mǫ̀ljen*, *fǫ̀ljen*, *podíljen*, *obíljen*, *ogúljen*, *zagrĭljen*.

17. Glasovna skupina *lьj* u nekim slučajevima se čuva, a u nekim se izvršilo novo jotovanje, pa je *lj* prešlo u *j*: *vesȅlje*, *pristôlje*, *obîlje*, *Dǫ̀ljanin*; *ûje*, *zȅje*.

Otkada je *lj* počelo u južnočak. i štok. ikavskim govorima prelaziti u *j*, imamo na Braču kao i na susednim ostrvima: *júbjen*, *sklǫ̀pjen*, *objǫ́vjen*, *slǫ̀mjen*, *prilípjen*, *ulǫ̀vjen*, *izdúbjen*, *rastrúbjen*, *zadĭmjen*; *j* imamo i u nekadašnjih skupova *bьj*, *pьj*, *vьj* i *mьj*: *rĭbji*, *podnȅbje*, *kǫ̀pje*, *divjǫ́k*, *zdrǫ̂vje*, *krvjon*, *dȅbji*[1]).

18. Prema praslov. grupi *stj*, *stьj* i *skj*, *skьj* ili *sk* ispred glasova *e* i *i* imamo na ovom ostrvu kao i u starim štok. ikavskim govorima šć: *prǫ́šćon*, *râdošćon*, *mĭlošćon*, *bǫ̀lešćon*, *krĭpošćon*, *gūšći*, *pūšćā(t)*, *kršćénje*, *vĭšćica* (veštica), *vlšćún* (veštac), *líšće*, *šćedĭ(t)*, *mĭlošćā*, *šćǫ̀p*, *namīšćā(t)*, *šćéla*, *kīšćā*, (klešta) *príšć*, *godĭšće*, *Ložīšće*[2]).

19. Prema prasl. *zgj*, *zge*, *zgi* ili *zdj* imamo i ovde *žj*: *mǫ̀žjoni*, *gvǫ̀žje*, *grǫ̂žje* (G. Humac i Dračevica), a druga mesta *zj*: *grǫ̂zje*; u Povljima pod uticajem štok. dijalekta: *grǫ̀žđe* i *grǫ̀žje*, ali gen. samo *grǫ̀žđo*.

---

[1]) Ispor. iste pojave kod Rešetara, Der štok. Dialekt, str. 124 i 125 i S. Ivšića, Današnji posav. govor, Rad. 196, str. 195.

[2]) Isp. Белић, Замѣтки по чак. гов., str. 9 i Stj. Ivšić, Današnji posav. govor, Rad 196, str. 135, 136 i 197.

Digitized by Google

20. Glasovna grupa *čr* ostaje i na ovom ostrvu neizmenjena: *čȑv, črjên, čȑn, črîvo.* Ipak ćemo čuti prema istoku u Pučišću, Pražnicama i Gornjem Humcu: *crjên* i *črjên*, ali samo *čȑn* i *čȑv*. Verovatno je to uticaj štok. dijalekta sa istoka, jer već u Povljima slušamo samo: *cȑn, crjên, crvenȉt se* i *crjenȉt se, crîvo, cȑpāt, iscȑpst.*

21. Ovu glasovnu crtu imaju i primorska mesta na zapadnoi i severnoj strani u Milni, Sutivanu i Supetru, ali kao crtu koja se počinje da javlja već od 15 veka u venecijansko-dalmatinskom jeziku u kome je svaki *č* zamenjen sa *c*: *cȑn, cȑv, crjên, cūdo, covȉk, vȑc, cūvȁ(t), cèṣaj, cèp, Cèh, crcǭjȁk* (čvrčak), *bâcva.*

22. U ova tri mesta se i glasovi *s, š, z* i *ž* izgovaraju srednjim glasom *ṣ, ẓ* kao i u gradu Hvaru, jednom delu mesta Visa, Komiži i u susednim selima: *ẓenȁ, koẓȁ, ṣîn, Viṣânin, ṣlȕṣo, pīṣȁ(t), bȑẓ, krȕṣka, nȁṣ, vȁṣ, ṣelȍ, mȉṣto.* Ima slučajeva kada se, osobito u Supetru i Milni, čuju i glasovi š i ž, ali ne na pravom mestu nego mesto *s* i *z*: *Šupètar, gošpodîn, šūdȁc, šǭm, škocȉ(t), žǭkôn* (zakon), *kožȁ* (koza), *žǫ́c* (zašto). Imamo i obratnih pojava: *zâba, kȍza* (koža). Ove pojave poznate su i cakavskim mestima na Visu i u Hvaru [1]). O cakavizmu na Br ču govori poljski naučnik M. Malecki u svom radu „Cakavizm" na str. 26. Za ovu pojavu na celom čak. području mis i Malecki da se počela vršiti od 17 veka ovamo. Ja bih se pre složio sa Beli'em koji misli da se ova pojava počela vršiti mnogo ranije već u 15 veku [2]). Mesta u kojima čujemo *c* mesto *č* i *ṣ, ẓ* mesto *s, š, z, ž* Malecki je tačno odredio, jer ga je samo ova crta bračkih govora i interesovala. On veli da je ova glasovna crta najjače razvijena u Milni, a najslabije u Supetru, gde se stanovnici stide svoga govora, a nastoje govoriti štokavski. Ja se ne bih posve složio s ovim mišljenjem g. Maleckoga, jer se, ako je r č o stiđenju, Supetrani ništa više ne stide nego Sutivanjani i Milnjani. Treba imati na umu da je u Supetru sedište sreza za celo ostrvo Brač. U njemu je i poreska uprava i opština. Supetar, iako malo mesto, ima pet hotela. Tamo pristaju mnoge

[1]) O ovim glasovnim crtama na Visu, Hvaru i Braču ispor. M. Małecki: Cakavizm, Krakov 1929, str. 23—26, a o tumačenju ove pojave još i kod Bartolija, Das Dalmatische (Schriften der Balkankommision IV), str. 261—262.

[2]) Јуж. филолог VIII str. 265—266.

Digitized by Google

lađe i dolaze mnogi stranci, a osobito Česi koji imaju i svoje hotele u Supetru i Sutivanu. Nije čudo što se domaći svet nastoji da približi strancima iz uslužnosti i iz trgovačkih razloga, pa svoj govor podešava prema govoru stranaca Pored toga treba imati na umu da u tom mestu ima srazmerno mnogo činovnika u raznim uredima (srez, sud, katastarska uprava, pošta, pore ka uprava, opština, škola osnovna i građanska), koji moraju u uredima da govore štokavskim dijalektom, pa se njime služe i izvan službe prosto iz navike, ali, ako su cakavci, odnosno čakavci, veoma su srećni kad mogu između sebe da se porazgovore svojim dijalektom, koji svi čakavci isto toliko vole koliko kajkavci i štokavci svoj dijalekat. Ova moja napomena o češćem govorenju štok. dijalektom vredi uglavnom za onj deo stanovnika uz obalu, gde su nastanjeni većinom činovnici, trgovci i zanatlije. Ali stanovnici periferije, koji se bave isključivo obrađivanjem polja, govore među sobom lepo i konsekventno cakavskim dijalektom, a samo u saobraćaju sa stranim svetom, naročito mlađi, podešavaju svoj govor prema štok. dijalektu, što u ostalom čine i svi stanovnici na ovom ostrvlju, a osobito mlađe žene. To će čakavac ovoga kraja učiniti uvek, ako mu je pitanje upravljeno na štok. dijalektu, a on taj dijalekat poznaje. Malecki nadalje nagađa da se možda ranije govorilo cakavski i u nekim drugim govorima ostrva Brača. Dopuštam i ja tu mogućnost da je koja zanatliska, trgovačka ili vlasteoska familija govorila cakavski u Nerežišću (gde je bilo sedište mletačke vlasti za ostrvo Brač), Postirama i Pučišću, ali toga danas nema, a kod pučana — zemljoradnika i pastira — nije nikada ni bilo. Jedno nam samo smeta kod Maleckoga. On govori bez reda o mestima na Braču, pa iz njegove studije ne možemo znati koja su mesta na ostrvu, a još manje koja su od njih čakavska, a koja štokavska. Potpunu zbrku u podeli čakavskih, cakavskih i štokavskih govora na Braču učinio je R. Strohal u svojoj brošuri: Hrvatski dijalekti, Zagreb (bez datuma).

23. Na celom ovom ostrvu, kao i na Hvaru i Visu, zamenjuje se u talijanskim rečima koje su u upotrebi u ovom kraju glas *k* (tal. chi) glasom *ć* (*t'*): *ćîkara*=zdjelica (tal. chicchera, ven. ćikara), *kućarîn*=žličica (tal. cucchiaino), *sîć*=muzlica (tal. secchio), *parćâ(t)* ili *parićâ(t)*=pripraviti (apparecchiare), *ćedîna*=

Digitized by Google

čavao (tal. chiodino), *mandrȁć*=malo pristanište (tal. mandracchio), *inćȅštar*=crnilo (tal. inchiostro), *rećîna*=naušnica (tal. orecchino). Ovu pojavu susrećemo i u drugim mestima uz dalm. obalu [1]). Ovo je, držim, jedna od osobina venecijansko-dalmatinskoga jezika kojim je građanski stalež govorio u doba mletačke vladavine u primorskim mestima celog čakavskog područja [2]).

24. Crta za koju znamo da se posle 14 veka počinje rasprostirati po celom čak. i mestimice po štok. području poznata je i na celom ovom ostrvu, tj. prelaz suglasnika č pred izvesnim suglasnicima u *š* i *c* u *s*, što biva usled redukcije glasa *t* od afrikate *č* i *c*: *mâška*, *Brọ́ška težọ́ški*, *Gȑški*; *pȅste* (pecite), *rȅste* (recite).

25. Suglasnik *m* na kraju reči prelazi u *n*. To je opšte čakavska osobina koja je nastala glasovnim putem posle 14 veka kad je čak. dijalekat počeo da živi svojim zasebnim životom i da razvija svoje posebne crte. U Povljima, gde ima čak. i štok. osobina, čuo sam: *nȁčmem*, *ȕmrem*, *mȁknem*, *ȉmam* i *jȅmam*, *kȍpam*, *sȅdam*, *ȍsam*, *mȉšōm*, *zȅtōm* i *nȁčmen*, *ȕmren*, *ȉman* i *jȅman*. Na ovom ostrvu obrazuje takav suglasnik *n* sa samoglasnikom koji mu prethodi negde više, a negde manje nosni glas: *umîṅ*, *nímon*, *govȍrin*, *píšen*, *čovȉkon*, *nogón*, *sûncen*, ali *dîm*, *srộm*, *grôm*, *dôm*. To biva i u sredini reči u zatvorenom slogu kada *m* pred zubnim suglasnicima i *c*, *ć* i *č* pređe u *n*: *pộṅti(t)*, *osandesét*, *mônci*, *brînce*. Takav nosni glas nisam zapazio na Hvaru ni Visu.

Pred zadnjenepčanim suglasnicima prelazi u sredini reči u zatvorenom slogu *m* u *n* gde mesto nosnoga *n* čujemo i u štok. dijalektu velarni *n*: gen. *mônka*, gen. *ušênka* (=vaška), gen. *čínka* (=stenica), gen. *štûnka* (tal. stomaco=želudac).

26. Palatalni glas *nj*, gubi svoju palatalnost pred izvesnim suglasnicima: *jộnca* (nom. *jânjac*), *sužộnstvo* prema *sûžanj*.

27. Na celom čak. području, pa i ovde, glas *h* izgovara se kao nemački *ch*: *kȕho(t)*, *pūhȁ(t)*, *krȕh*, *hȉti(t)*, *sûh*.

28. U G. Humcu, Dračevici, Ložišću i Bobovišću zamenjuje

[1]) Isp. M. Kušar, Rapski dijalekat, Rad 118, str. 16.

[2] Isp. M. Bartoli, Das Dalmatische (Schriften der Balkankommission V), str. 322.

Digitized by Google

se glas *f* glasom *h* u rečima: *humä(t)*, *hûmalo* (Ložišće)=čovek koji je od najmlađe dobi počeo da puši.

29. Zadnjenepčani suglasnici menjaju se u piskave osobito kod starije generacije: u *jûsî*, *junôcî*, *orîsi*, *vr̥zi*, *grîsî*, *svidocî*.

30. Konsonantska grupa *hv* daje na početku reči i na Braču kao i u drugim govorima *f* po poznatom procesu da se *h* u početku reči postepeno gubilo i da je njegova frikacija od dentalnolabijalnog *v* stvorila frikativno *f*: *f̥lâ*, *fóljen Isüs*, *fôlî(t)* i u složenim rečima: *zafôlî(t)*, *pofôlî(t)*, *nafôlî(t) se*.

31. Disimilacijom mesto *mn* imamo na celom ostrvu *vn* i *ml*: *sedavnâist*, *osavnâist*, *slôvnica*, *tâman—tôvnä—tôvno*=zločest; *mloštvô;* mesto *zn* imamo *zl*: *zlâmen*, *zlâmeno(t) se*; mesto *gn gnj*: *gnjôj*, *gnjûsan*, *gnjusûra* (=neuredna žena); mesto *sr* imamo *sl*: *slebrô* i *srebrô*; čujemo i *lebrô* mesto *rebrô*. Ovo su iste pojave kao na susednom ostrvlju, a ima istih i sličnih pojava i u posavskom govoru [1]).

32. Ispadanje suglasnika. I na ovom ostrvu primećujemo gubljenje zatvornog glasa ispred zatvornog, tesnačnog i ispred afrikate: *čelâ*, *šenîca*, *sovâ(t)*, *tîć*, *tîca*. Ispadanje suglasnika je na ovom ostrvu mnogo češća pojava i rasprostranjenija nego na Hvaru i Visu. Glas *v* vrlo često ispada ili se barem skraćuje: *sêkar*, *sekîrva*, *srbî(t)*, *srôb*, *ôloka*=olovka (Mirca), *ôlonka* (Ložišće), *Drâčeka* (=ženska iz Dračevice), *óde* (ovde), *mlohôšćina* (mlohavost), *prôda* (pravda), *prôdo(t)* se, *ocâ* (ovca) (niže Nerešišća prema zapadu), *čepóv*, *vôlov*, *pôpov*, *vukóv*, *sinóv*, *bolesníkov*. *gríhov*, *Pôlov*, (Pavlov), *smôka* (smôkva), *nôci* (novci), *pôka* nom. *pôpâk*. U Ložišću postoji i nadimak *Pôpâk*, gen. *Póka* n. pr. *Dî si lavurô* (radio)? *U Póka*. Glas *p* u Ložišću uvek ispada ispred *k*: *šîka* nom. *šîpâk*, *klûko* (klupko), što je jamačno dobiveno od *šîvka* i *klûvko*.

U neodređenom načinu suglasnik *t* na kraju znatno se reducira, a dosta često, ako je pred njim samoglasnik, posve otpada. Ovo biva više na zapadu i to u Ložišću, Bobovišću i Milni: *gubît*, *mîslit*, *pîtât*, *pîsât*, *kûpît* i *pîtâ prpovîdâ*, *mîsli* [2]).

---

[1]) Ispor. kod Ivšića, Rad 196, str. 193, 194 i 200.

[2]) Ova pojava objašnjava zašto ja glas *t* na kraju neodređenog načina stavljam u zagrade.

Digitized by Google

Na zapadu, osobito u Ložišću skraćuje se *t* i na kraju nekih drugih riječi: *poplȁt* (potplat), *brȁt*, *pijȁt* (tal. piatto=tanjir), *jȍpet*, *lȍkat* (lakat).

Još imamo otpadanje suglasnika u ovim riječima: *tórik* ili *tórij* (utorak), *kíšća* (klešta), *kîn* (klin), *tî(t)* (hteti).

33. Sekundarni suglasnici. I na Braču se kaže: *zdrî(t)*, *zdrîl*. Prilogu nigde dodaje se *r*: *nîder* (Nerež. i Drač.), *nîndir* (D. Humac, Sutiv., Škrip), *nînder* (Supetar, Splitska, Postira), *nîndri* (Mirca), *nîndr* (Milna, Ložišće, Bobovišće). U Sutivanu i Supetru sam čuo: *gorikȍre*, *dolikȍre*. Glas *r* dodaje se i zamenici niko u svim mestima *nîkor*. U Pučišću sam čuo i *nîštor* (nešto).

Dodavanje glasa *n* veoma je obično na ovom ostrvu i mnogo običnije nego na Hvaru i Visu. Tako se *n* dodaje 3 l. jd. zanekanog oblika pomoćnog glagola biti u sad. vremenu: *nín* (Ložišće); nom. jd. pokazne zamenice: *ovîn*, *tîn*, *onîn*[1]) (gotovo u svim mestima) (isporedi u češkom jez. ten); rednom broju: *prvîn* (Sutivan, Ložišće, Supetar, Splitska, Škrip), a u D. Humcu čuo sam: *prvîn*, *drügin*, *trećin*, *četvrtin*; na kraju prideva m. roda: *vèlin*, *mȍlin* (Škrip); u dat. lok. i instr. množ. sviju reči sa deklinacijom, iako je taj *n* nešto reduciran: *judîman*, *svićîman*, *mȍliman*, *ovîman*, *trîman*, *drügiman*; u sredini reči: *strînga*=veštica (tal. strega). Još je vrlo važno napomenuti za neka mesta na Braču da je u nejednakosložnim imenicama sr. roda iz gen. jd. prenesen suglasnik *n* i u nom. jd. i opet sa izvesnom redukcijom pa je dobiven nazalan glas: *îmen*, *râmen*, *brîmen*, *sîmen*, *plèmen*, ali *vrîme* (Bol, G. Humac, Sutivan); samo *râmen* i *brîmen* (Dol); samo *râmen* (Škrip i Postira). Isporedi u nem. jeziku prema gen. Namens nom. pored Name i Namen.

Reč onda glasi u Supetru *ondȁc*.

AKCENAT

34. Čakavski dijalekat ovoga ostrva ima tri osnovna čakavska akcenta kao Hvar i Vis: čakavski dugi uzlazni ′, dugi silazni akcenat ^ i kratki silazni akcenat ‵. Akcenat ′ na Braču kao na

[1]) Isp. istu pojavu u St. Gradu na Hvaru, Hraste, op. cit. str. 34.

Digitized by Google

Hvaru i Visu tipičan je čakavski akut kako ga opisuje prof. Ivšić u svojoj radnji „Prilog za slav. akcenat" (Rad 187, str. 146—147) i prof. Belić u svojim universitetskim predavanjima, odeljku o akcentu, a druga dva akcenta su ravna štok. istim akcentima. Ja ovaj akcenat ne beležim Ivšićevim znakom ˜, jer na ovom području ne postoje dva duga uzlazna akcenta, štokavski i čakavski, kao u posavskim govorima, da bi bilo potrebno da ih označujem različitim znakovima. Čakavski akut najdulje traje i ima najveći uspon na kraju reči i u jednosložnim rečima.

Kada je na samoglasniku *a* jedan od dva duga akcenta, onda se *a* izgovara zatvoreno u pravcu zvuka *o*, a u mestima na zapadu u Milni i oko nje razvio se u diftong *oa*. U Povljima ostaje u nekim primerima čisti *a*: *prájca*, *nájden*, *izájden*. Ovo biva u nekim mestima i sa vokalima *e* (=*ie*) i *o* (=*uo*) naročito u Bolu i G. Humcu.

Pored triju gornjih akcenata poznaju govori i ovoga ostrva još jedan akcenat, kako ga je Rešetar nazvao, poludugi (Die serbokroat. Betonung, str. 28). Ja sam ga, po ugledu na Rešetara (Archiv f. slav. Phil. XVII, str. 196), beležio u svojim ranijim radovima ˆ, pa ću i u ovom radu. Ovaj akcenat nalazimo često u čakavskom dijalektu, i to mesto ˝ akcenta u otvorenom slogu samo na samoglasniku *a*. Pod ˆ akcentom glasovna boja samoglasnika *a* ne menja se ni ovde, kako tačno za hvarske govore primećuje prof. Belić[1]). I ovde napominjem da se ni na Braču ovaj akcenat ne razlikuje mnogo od svakog drugog čakavskog akuta u sredini reči. Ovaj akcenat je zabeležio u ovim krajevima davno Leskien (Zur kroat. Dial. Dalmatiens, str. 207), Rešetar na Visu i Braču (J. Archiv XVII, str. 196). Toga akcenta na samoglasniku *a* ne poznaje severni čakavski dijalekat kao ni govor mesta Sutivana na Braču: *jâbuka*, *krâva*, *mâlo*, *nâša*, *ṣvâki*, *tâmo*, *vâẓme*, *biẓâla*, *gladovâla*, *leẓâla*. Akcenat ˝, a ne ˆ, imaju i mesta susedne obale, a osobito Split. Možda je Sutivan ovu osobinu primio od Splita i provodi je dosledno, iako to nije slučaj ni u kom drugom mestu ostrva Brača. Gotovo je neverovatno da je ovo osobina samo Sutivana na Braču i nijednog drugog mesta ni u njegovoj neposrednoj blizini. Istina je da je

[1]) О чак. основној акцентуацији, Глас 168, str. 13.

Digitized by Google

ovo mesto najbliže Splitu, ali su saobraćajne veze Splita mnogo veće i češće sa Supetrom nego sa Sutivanom, pa ipak ove osobine Supetar ne poznaje, nego se u tom slaže sa svim ostalim mestima na ostrvu.

Brački govori poznaju emfatički akcenat kao i hvarski i viški.

Za sve bračke govore možemo reći da su po upotrebi ˆ akcenta slični, ako ne posve jednaki, sredini ostrva Hvara oko Vrbanja, i poradi toga nam se čini da mnogo više otežu u govoru, kako bi narod ovoga kraja rekao, nego stanovnici mesta na zapadu Hvara i u mestima uz more. To otezanje vokala pojačava i veći broj dužina, jer svi bračk govori, koji više koji manje, koji jače koji slabije, poznaju dužinu ne samo neposredno pred akcentom, što je osobina celoga ovog ostrvlja, nego i iza akcenta, a osobito u instr. jd. imen. m. i ž. roda sa ˝ i ˆ akcentom na prvom slogu: *rȉbōn, slȉvōn, smȍkvōn, vȑćōn, skȑnjōn, mȉšōn, pȑstōn, zûbōn, cvîtōn, zêcōn, vûkōn, sînōn, lîstōn.* U Povljima: *kȍpān — kȍpāš — kȍpā — kȍpāmo — kȍpāte — kȍpādu* (i *kȍpāju*). Hvarski govori skraćuju dužine iza akcenta[1]).

Na ovom ostrvu nema onolike razlike u naglasku skupova reči ni pojedinih reči u raznim mestima kao na Hvaru, nego je naglasak stalniji i dosledniji, što će se videti kasnije kod oblika.

Na dvoglasu *oᵅ* (gde sam ga upotrebio) beležio sam, kao i u govorima Hvara, akcenat ˆ na prvom delu dvoglasa, a akcenat ′ na drugom delu u vezi sa intonacijom akcenata ˆ i ′[2]). I na ovom ostrvu je čakavski akut negde manje a negde više izrazit, pa je katkada na kraju reči ponešto i ravan, ali ne pokazuje sklonost da pređe u dugi nizlazni, kao u gradu Hvaru ili uopšte na Visu, sem u izvesnim kategorijama u kojima možemo imati dvojaki akcenat. To je isto slučaj, koji poznaju i posavski govori[3]), u gen. i instr. jd. imen. ž. roda i vlast. imen. m. roda: *dūšȇ — dūšȏn, brōdȇ — brōdȏn, svȉćȇ — svȉćȏn, pētȇ — pētȏn, rūkȇ — rūkȏn; Mo̩tȏn, Jērȏn, Ivȏn*[4]). Ovakav je akcenat najobičniji u Nerežišću,

[1]) Isp. Белић, Глас 168, str. 13, a to se može videti i iz mojih radova. o govorima Hvara.

[2]) Isp. Leskien, Gramm. der serb.-kroat. Sprache §§ 216 i 217.

[3]) Ivšić, Rad 197, str. 23 i 25.

[4]) Iz tehničkih razloga u daljem izlaganju neću pisati umanjeni glas *-n*

Digitized by Google

Sutivanu i Supetru i delomično u Dračevici i D. Humcu. On je običniji u instr. jd. nego u gen., jer u gen. može biti i akcenat ′, a u Dračevici samo ′: *dušé — dušón, ruké — rukón.* U Postirama je još dugi uzlazni akcenat u oba padeža, ali pokazuje veliku sklonost da vremenom pređe u nekim primerima u dugi nizlazni, pa sam negde bio u neprilici da odredim intonaci u toga akcenta. Verujem da će ova moja konstatacija utvrditi mišljenje Belićevo o naporednim akcentima (′ i ˆ) u instr. jd. u posavskim govorima (Глас 168, str. 8—9). Na tom mestu prof. Belić misli da bi se mogla smatrati kao zajednička ili osnovna crta svih posavskih govora u instr. jd. *rūkȏm, vodȏm,* a *rūkôm* i *vodôm,* u koliko ovoga ima, kao sekundarno. Ja mislim da brački govori potvrđuju da je to tačno. Prof. Belić u napomeni (Глас 168, str. 9) veli da bi trebalo naročito ispitati na koji je način dobiveno kolebanje ˜ i ˆ na kraju reči u ovim i drugim slučajevima u posavskim govorima. U ovom kraju, tj. na Braču i u Vrbanju na Hvaru mislim da je na kolebanje čak. ′ i ˆ delovala dužina sloga pred akcentom, jer čak. ′ u ovom kraju ne podnosi pred sobom dužine. Dugi slog ispred akcenta ′ u najvećem broju slučajeva pokraćuje se, a osobito u ova dva padeža. U nekim slučajevima ostaje nešto od dužine, ali ona nije nikada takve prirode kao dužine pred drugim akcentima. U onim mestima u kojima je u gen. i instr. ostala dužina pred akcentom prema ostalim padežima jednine, akcenat je prešao u ˆ. One eventualne slučajeve u kojima je izvršen prelaz ′ u ˆ u spomenutim padežima, gde nije bio dug slog pred akcentom, možemo objasniti samo analogijom.

Na Braču ima skupova reči u kojima je sačuvana starija akcentuacija nego na Hvaru. Svoje staro mesto sačuvao je akcenat u svim mestima u ovim rečima: *līnȍst — līnösti, nȍglȍst — nȍglösti, nȍpȁst — nȍpȁsti. jūbȍv — jūbâvi, nȍrȍv — nȍrâvi,* a u Splitskoj sam čuo i *līpȍst — līpȍsti, lūdȍst — lūdȍsti*; u Povljima se akcenat na istom slogu u nom. oteže: *līnôst — līnösti, nȍglôst — nȍglösti, lūdôst — lūdösti.* Na Hvaru slušamo samo: *lȋnost — lȋnosti, lȕdost — lȕdosti, lȋpost — lȋposti, nâglost — nâglosti*[1]), ali *nōpȁst — nōpȁsti* i *nopâsti, jūbôv — jūbȁvi* i *jubâvi, nōrôv — nōrȁvi* i *norâvi.*

[1]) Isp. u govoru Novoga kod Belića, op. cit., str. 50.

Digitized by Google

Jedna skupina prideva ima u neodređenom obliku ž. roda u svim mestima ovoga ostrva akcenat na zadnjem slogu, dok se na Hvaru i Visu gotovo u svim primerima akcenat u žen. rodu poveo za akcentom muškoga roda: *čȉst — čístā — čísto* (određeni oblik: *čísti — čísto — čísto*), *nȍv — novā — nȍvo*, *dûg — dugā — dûgo*, *sȉt — sitā — sȉto*, *lȍš — lošā — lȍše*, *brȉz — brzā — brȉzo*, *tȉh — tihā — tȉho*, *trȍm—tromā — trȍmo*, *slȁb* (ili *slȍb*) *— slabā— slâbo*. Na Hvaru čujemo samo katkada: *čȉst — čístā — čísto* i *bȁrz — barzā — bârzo*, a u drugim primerima akcenat se žen. roda poveo za akcentom m. roda: *lȍš — lȍša — lȍše* . . . Ova osobina na Braču je stara, jer se sačuvala i na Šolti, a morala je da bude zajednička osobina celog ovog čak. područja.

Jedna skupina glagola prve vrste ima u svim licima sadašnjega vremena, kao na Hvaru i Visu, akcenat, prema štok. dijalektu, na prvom slogu, ali produljen, u G. Humcu, Pražnicama, Pučišću, Ložišću, Bobovišću i Milni: *prodrȉ(t)*: *prôdren — prôdreš — prôdre — prôdremo — prôdrete — prôdredu* i *prôdru*, *prostrȉ(t)—prôstren*, *nasú(t) — nȍspen*, *usú(t)—ûspen*, *zasú(t)—zȍspen*, *umrȉ(t) — ûmrem*, *udrȉ(t) — ûdren*, *načȅ(t) — nȏčmen*, *počȅ(t) — pôčmen*, *nadȕ(t) — nȏdmen*. Kako je ovo osobina svih čakavskih mesta u unutrašnjosti ostrva od G Humca do Ložišća, Bobovišća i Milne, sem Nerežišća, D. Humca i Dračevice (na koja mesta su mogli uticati Supetar i Sutivan), rekao bih da je ovo emfatički akcenat za ˋˋ. Slične pojave spominje i prof. Belić za Vrbanj na Hvaru i drži da je ovo ostalo iz onoga vremena kada je na ovom području vrednost kratkoga akcenta bila silazna [1]). U svim ostalima mestima Brača kao na Hvaru i u posavskim govorima posve prema štok. dijalektu, ali bez dužine iza akcenta: *umrȉ(t)*: *ùmrem — ùmreš — ùmre — ùmremo — ùmrete — ùmredu* (i *ùmru*), *prȍdren*, *prȍstren*, *ùdren*. Ovakav je akcenat protivno onom u Posavini, u celom ovom kraju i na prostom glagolu: *mrȅn — mrȅš — mrȅ* [2]). . . .

Karakteristična je pojava ovoga ostrva da se vokal *a* dulji i dobiva ˆ akcenat mesto ˋˋ u izvesnim oblicima u svim čak. i cak. mestima, sem Sutivana (koji ne poznaje ˆ akcenta, nego

[1]) А. Белић, Глас 168, str. 19.

[2]) Isp. kod Ivšića: Današnji posavski govor, Rad 197, str. 200.

Digitized by Google

mesto njega ima uvek ˜), i to u ž. i sr. rodu radnoga prideva glagola 3, 5 i 6 vrste: *bižȍ — bižâla — bižâlo, blejȍ — blejâla — blejâlo, držȍ — držâla — držâlo, klečȍ — klečâla — klečâlo, ležȍ — ležâla — ležâlo; būcȍ — bucâla — bucâlo, gūzȍ — guzâla — guzâlo* (=micao), *dozīvȍ — dozivâla — dozivâlo, hrīpȍ — hripâla — hripâlo, kǭrȍ — korâla — korâlo, pīsȍ — pisâla — pisâlo, pītȍ — pitâla — pitâlo; drugovȍ — drugovâla — drugovâlo. putovȍ — putovâla — putovâlo, gladovȍ — gladovâla — gladovâlo, počivȍ — počivâla — počivâlo, dobivȍ — dobivâla — dobivâlo, umivȍ — umivâla — umivâlo.* Ovakav je akcenat i u Vrbanju na Hvaru i u nekim mestima na Visu, a u ostalim mestima Hvara i Visa imamo ˜ ili akcenat ′ na istom slogu u ž. rodu, dok se akcenat muškoga roda katkada pomiče napred prema početku reči, a za njim se povodi i akcenat srednjega roda. Pomicanje akcenta u muškom rodu izvršeno je kod nekih glagola i u Vrbanju na Hvaru [1]). Staro mesto akcenta na istom slogu za sva tri roda i isti akcenat u m. rodu kao na Braču zabeležio je i Rešetar [2]) za mesta Prčanj i Ozriniće (Velestovo) i Belić [3]) za govor Novoga sa razlikom intonacije u muškom rodu prema poznatoj razlici između zapadnočakavskih i istočnočakavskih govora. Staro mesto akcenta u ovom glagolskom obliku naročito za ženski rod, a negde i za srednji rod zabeležio je i Ivšić za posavske govore [4]).

Isti akcenat imamo i u glag. prilogu sadašnjem: *kupâjuć, pitâjuć, pružâjuć, rugâjuć, bucâjuć, hripâjuć.*

Jednak stari akcenat zabeležen je u Prčnju i Ozrinićima, u Novom i u posavskim govorima, kakav je na celom Braču, sem u Milni, u ovim oblicima: *móga (mojéga), tvóga (tvojéga), svóga (svojéga); jednóga (jednéga)* [5]). U dat. je već: *mojȇn, tvojȇn, svojȇn* i ređe *môm, tvôm, svôm*, ali na Šolti imamo i u dat.: *mómu, tvómu* i *mojému, tvojému.* Ovo nam dokazuje da

[1]) Isp. o tom kod Белића, Глас 168, str. 23 i Hraste, Čakavski dijal., str. 41 i 43—46 i Osobine, str. 153.

[2]) Die Betonung, str. 174 i 175.

[3]) Замѣтки, str. 64 i dalje.

[4]) Ivšić, Rad 197, str. 98—101.

[5]) Ispor. o tom: Rešetar, Die Betonung, str. 146 i 151; Белић, Замѣтки, str. 57 i Ivšić, Rad 197, str. 37 i 55.

Digitized by Google

je na celom ovom području bio nekada u kosim padežima ' akcenat koji je onda prešao i u nom. jd. i u tom padežu se zadržao, a u kosim padežima na Hvaru i Visu i delimično na Braču pod uticajem štok. dijal. prešao u ^. U Milni kao i na Hvaru i Visu: *môga* (*mojêga*), *tvôga* (*tvojêga*), *svôga* (*svojêga*); *jednêga*. Ovakav akcenat pored prvoga zabeležio je Rešetar za Prčanj i Ozriniće (Die Betonung, str. 146 i 151). Pored ovih akcenatskih osobina ima i drugih jednakih ili veoma sličnih između govora pomenutih mesta u Boci, posavskih govora, ovih na Braču i susednih ostrva. Tragove starije akcentuacije našao je i G. Ružičić u nekim ikavskim govorima Srednje Neretve i delimično u neposrednom susedstvu, oko ušća Rame (Главније особине икавских говора западне Босне, Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића I, 1934, str. 32). Ružičić je na tom području čuo i mnoge glasovne osobine jednake ili slične onima na celom čak. području i u Posavini (isp. str. 36—44). Za fonologiju i morfologiju navodi mnogo primera, pa je grehota što nije dao barem nekoliko potvrda i za stari akcenat.

Ovo su sve krajevi u kojima se sačuvalo staro stanovništvo sa starim osobinama u većoj ili manjoj meri, gde se nisu u većem broju naselili novi doseljenici sa novoštokavskim osobinama. Za staro stanovništvo u Boci biće od koristi da napomenem i mišljenje g. J. Erdeljanovića u raspravi: Стари Срби Зећани и њихов говор, Зборник у част А. Белића, стр. 338. Na tom mestu g. Erdeljanović kaže: „Možda neće biti na odmet da napomenem ovde još i to da su, najpre, Vuk, a zatim još više i Rešetar zapazili čitav niz jezičkih osobina koje su zajedničke našem narodu u Boci i u Dubrovniku. A valja naročito naglasiti da većinu tih osobina nalazimo u Boci samo kod katolika ili u krajevima u kojima su oni glavno stanovništvo. Znatno je još što su bokeški katolici, osobito u nekim naseljima, vrlo staro ili i pravo starinačko stanovništvo i zbog svoje vere su bili manje izloženi mešanju sa pravoslavnim doseljenicima iz Crne Gore i Hercegovine. Zbog toga su mogli bolje o'ržati neke od zasebnih bokeških jezičkih osobina."

Biće da su i ovo jezički ostaci onih štokavaca koji su se u prvo vreme po naseljenju na Balkansko Poluostrvo kretali najviše, kako spominje Belić u Stanojevićevoj „Enciklopediji"

Digitized by Google

u odeljku „Štokavski dijalekat", ka jugu ka moru od ušća Bojane na sever do Cetine.

Sve ostale pojedinosti u akcentu nalaze se u nastavku ovoga rada u partiji o oblicima imenskim i glagolskim. Teorisku i istorisku stranu akcentuacije ostrva Brača, koja se po drugim svojim osobinama uglavnom slaže sa celim ovim dijalekatskim područjem, naći će čitalac u Belićevoj raspravi „О чак. основној акцентуацији" (Глас 168, str. 1—39). U Belićevoj raspravi iznesene su mnoge akcenatske jednakosti i sličnosti između posavskih i dalmatinskočakavskih govora.

I pored toga potrebno je da se napomenu dve vrlo važne akcenatske osobine ovoga ostrva. I na Braču, kad se kratki nizlazni akcenat dulji u položajima u rečima pred sonornim suglasnicima iza kojih je nestalo poluglasnika, dobivamo ^ akcenat kao i u velikoj većini posavskih govora, a ne ′ kao u severnočakavskim govorima, što utvrđuje Belićevo mišljenje[1]), da je priroda akcenta ˝ u posavskim i dalmatinskočakavskim govorima, pre nego što je produljen, bila silaznog karaktera: *opȍnci* na pr. *opȍnci mi se dȅru* = nestrpljiv sam i hoću da odem (Pražnice), *pȍlca* n. *pâlac, nôvci, obôjci, divôjka, tujînci, pokôjni, sûnce, mônci, stôl, sôl, zȍkôn, vôl, njegôv, ovakôv, hodî, olgovorî, zdrȍvje, postôl, norȍnča, prȍvda, nosî, pîtô, pôj, pôjte, dȍn, gôl, kônj, ôn.*

Ni ovo ostrvo ne čuva t. zv. metatonijski cirkumfleks, što čine severnočakavski govori, nego se u tom povodi za štokavskim dijalektom, posavskim govorima i susednim govorima ovoga kraja, pa prema infinitivu *gȉnu(t)* imamo prez. *gȉneš, pobȉgnu(t)* — *pobȉgneš, prikȉnu(t)* — *prikȉneš, nȉknu(t)* — *nȉkneš, kâpo(t)* — *kâpješ* (=*kâpot* — *kâpješ*), *lâjo(t)* — *lâješ* (= *lâjot*), *sȉti* — *sȉto* — *sȉto, dȕgi* — *dȕgo* — *dȕgo, mȉlo, pȕno, slâbo* (= *slâbo*), *zdrȉlo, bogâto* (= *bogâto*)[2]).

Na ovom mestu još ću napomenuti da govori Brača kao i Hvara vrše prenos starih akcenata ^ ili ˝ sa prvog sloga reči na predloge, alȉ ne uvek. Kod mlađe generacije nastaje isto što

[1]) Глас 168, str. 18.

[2]) Isporedi o tom kod Белића, Акценатске студије, str. 19, 28—29 i 161; Глас 168, str. 16.

Digitized by Google

u savremenom književnom jeziku u kome se ova pojava sve više gubi, a sve više preovlađuje akcenat zasebnih reči: *nâ red, nâ pir, û snig, zâ kuma, û grod, ĩz groda, ü med, öl meda, nâ misec, zâ vraga, ù hlod, öl gloda, öd zlota, û more, nâ more, ũ poje, nâ ruku, zâ dušu, öl kosti, nâ pamet, öl žalosti, zâ rič, öd radosti,* ali *ol vȍška* (vosak), *na nȍhat, do slȍva, po tȋlu, na sûnce.*

OBLICI I NJIHOV AKCENAT

Deklinacija

Imenice muškoga roda

Oblici

35. Imenice na *-in* govore se i bez *-in* kao i na Hvaru i Visu: *čobọ̑n*, gen. *čobâna, Sr̂b — Sr̂ba, Bügar — Bügara.* Ovu osobinu spominje i Ivšić za posavske govore [1]).

Hipokaristička vlastita imena kao: *Mọ̑tè, Pêrè, Jûrè, Ivè, Ōntè* menjaju se u svim mestima na Braču po -a deklinaciji. Ovako se menjaju u posavskom govoru [2]) i u Bosni [3]). U ovom se odvaja govor Brača od govora Hvara i Visa. Na Hvaru imamo: *Jûre* gen. *Jûreta, Îve — Îveta, Môte — Môteta;* na Visu: *Jûrè — Juretà, Īvè — Ivetà, Motè — Motetà* (u Komiži na Visu i u mestima komiške opštine kao na Hvaru), a na Braču: *Jûrè — Jurė* ili *Jûrè, Īvè — Ivė* ili *Īvè, Mọ̑tè — Motė* ili *Mōtè.* Pored hipokorističkih imenica čujemo i: *Ivọ̑n — Ivâna, Pêtar — Pêtra, Mikȕla — Mikȕle; Pêrica — Pêrice, Pavȋca — Pavȋce; Ivȋć — Ivȋća, Perȋć — Perȋća, Mikȋć — Mikȋća.*

Muškoga su roda i ovde: *zvôn—zvȍna, glôd—glôda, tlèh—tlehà, zvonâc — zvoncà* (zvonce), *pȉplić — pȉplića* (pile), *kozlȋć — kozlȋća* (kozle) i *jọ̑pọ̑nj — jọ̑pnja* (vapno) sem u Bolu, gde je ova imenica sr. roda kao i na Hvaru: *jọ̑pno — jọ̑pna.*

[1]) Rad 196, str. 211.

[2]) Ivšić, Rad 196, str. 143 i 233.

[3]) Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 164.

Digitized by Google

Ovo ostrvo ima i nekoliko imenica m. roda koje nisu poznate na Hvaru i Visu, barem koliko ja znam: *oblȍk — oblȍka* (lokva vode ili uopšte tekućine, na pr. kada se prolije vino po podrumu kažu Ložišćani da je nastao *oblȍk* (drugo je *ȍbl k — ȍbloka* = oblak), *ȍhlip — ȍhlipa* (kratak pljusak kiše), *maškardọ̑č — maškardọ̑čā* ili *mọ̑čāk — mọ́ška* = mačak (Ložišćani i Bobovišćani nazivaju *maškardọ́č* i lukava čoveka), *bujȕk—bujȕka* (jato i stado), *bahȉć — bahȉća* = praščić (G. Humac, Pražnice i Škrip), *râtoj* ili *orọ́č* (D. Humac, Mirca). Imenica *škojọ́r — škojọ̑rā* (tal. porekla prema scoglio = ostrvo) znači u dijalektima Hvara i Visa ostrvljanin, tj. čovek sa bilo kojeg dalmatinskog ostrva, a na Braču samo Hvaranin, jer je Brač u bližem trgovačkom saobraćaju od ostrva samo sa Hvarom. Retko ćemo na Braču čuti reč: *Fọ̑râni(n)*, nego mesto nje imaju *škojọ́r*, ali samo *Brọ̑čâni(n)*, *Višâni(n)*, *Šoltâni(n)*, *Korčulâni(n)*.

U vok. jd. nije ni ovde uvek nastavak *-e* ili *-u* prema suglasniku koji mu prethodi, nego je upotreba nastavaka u izvesnim slučajevima pomerena. Tako se kaže i *svîtu* prema *svîte*, *sînu* prema *sîne*. To slušamo i u crkvi: *sînu Bȍžji*.

Jednosložne kao i višesložne imenice imaju samo kratku množinu: *nȍžȉ*, *mȉšȉ*, *volȉ*, *pūtȉ*, *brîzi*, *zȅci*, *mrâzi*, *snȉzi*, *prâzi*, *dọ̑ri*, *vrọ̑zi*, *zîdi*; *vȉtri*, *sûžnji*, *lọ̑jti*, *trȍški*, *poslȉ*, *gȍlubi*, *gâvroni*.

I na ovom ostrvu može se gen. mn. svršavati na *-ov* sa reduciranim suglasnikom *v* na kraju: *mrọ́v*, *brọ́v*, *vȍlov*, *mihóv*, *stȍlov*, *brigóv*, *prâgov*. Krajnji glas *v* u Ložišću i Bobovišću potpuno ispada: *vȍlo*, *prâgo*, *stȍlo*, *pȍpo*. Ovaj se padež ipak najčešće svršava na *-ih*: *misẽcîh*, *mrọ̑vîh*, *zẽtih*, *pȍdih*, *bubrȉzih*, *zȓnih*, *gȓlih*, ili je bez nastavka: *zúb*, *pọ́s*, *zȓn*. Glas *h* na kraju ovoga padeža u Milni obično ispada: *ẓẽti*, *pȍdi*, *vȍli*, *pútī*, *rȉbori*. Ovo ispadanje glasa *h* u gen. mn. zabeležio sam i na Visu[1]). Starog lokativa množ. nisam čuo. Dativ, lok. i instr. množ. sasvim su se izjednačili po svojim nastavcima, pa sve imenice m. roda primaju prema štok. dijalektu nastavak *-ima(n)*. U nekim mestima ne dodaje se -n na kraju: *nȍžȉma*, *popȉma*, *zūbȉma*, *bolesnīcȉma*, *jūdȉma* (Bol, G. Humac, Pražnice); u svim

[1]) M. Hraste, Osobine govora ostrva Visa, Белићев Зборник, Београд 1937, str. 151.

Digitized by Google

ostalim mestima nekada se *-n* nalazi na kraju, a nekada ne naazi, ali pokazuje sklonost da se potpuno ukloni.

Akcenat

36. I na Braču možemo podeliti imenice m. roda prema akcenatskim osobinama u dve grupe: a) imenice koje u kosim padežima imaju na prvom slogu stare akcente: ̏ i ̑ i b) imenice sa akcentom na kraju u kosim padežima.

U prvu grupu idu: *zȅt — zȅta — zȅtu — zȅta — zȅte — zȅtu — zȅtōn*, množ. *zȅti — zȅtih — zȅtima(n) — zȅte — zȅti — zȅtima(n) — zȅtima(n)*; *pȑst — pȑsta, lȕk—lȕka, gȍvor—gȍvora, rȉbǭr—rȉbǭra, ȍtrov—ȍtrova*; *cvît — cvîta — cvîtu — cvît — cvîte — cvītȕ — cvîtōn*, množ *cvîti — cvitóv — cvītȉma(n) — cvîte — cvîti — cvītȉma(n) — cvītȉma(n)*; *vûk — vûka, sûd — sûda* (posuda). Kod ovih se imenica, ako znače nešto neživo, akcenat prenosi na kraj u lok. jd., ali samo kod onih koje imaju u nom. jd. stari ̑ akcenat i ̑ akcenat dobiven u nom. jd. raznim načinima, i opet ne u svim slučajevima: *brôd — brȍda u brodȕ, lêd — lȅda na ledȕ, lôj — lȍja u lojȕ*; *cvît — cvîta u cvītȕ, lîst — lîsta u līstȕ*. Kod onih sa starim ̏ akcentom u prvom padežu ne prenosi se na kraj: *krȕh — krȕha u krȕhu, lȕk — lȕka u lȕku, pȑst — pȑsta na pȑstu*. Kod imenica koje znače nešto živo akcenat se obično ne prenosi: *na vûku, na drûgu, po mûžu*, ali *po vrǭgȕ* n. pr. *mȍga bi po vrǭgȕ dóć* (Nerežišće). Ovu pojavu susrećemo u celosti na Hvaru i Visu. U instr. jd. je u svim mestima dužina iza akcenta: *nȍsōn, brȍdōn, zûbōn, lîstōn, sînōn, cvîtōn, zêcōn, vûkōn*.

Akcenat se pomiče i u gen. mn.: *zét, vlǫ́s, brǫ́v, cvitóv, vukóv, sudóv, brodóv, listóv*. Kad imenice prave gen. množ. nastavkom *-ih*, akcenat obično ostaje na istom slogu: *zȅti(h) brȍdi(h), pȑsti(h), gȕšćeri(h)*, ali slušamo i *misēcîh, zūbîh*.

Akcenat se pomiče prema kraju reči i u dat., lok. i instr. množ. kod imenica sa starim ̑ na prvom slogu, a na mestu akcenta ostaje dužina: *zūbȉma(n), cvītȉma(n), sīnȉma(n), vlǭsȉma(n), līstȉma(n), črīpȉma(n)*.

U drugoj grupi imenica sa akcentom na kraju u kosim padežima imamo dve vrste i to: a) sa kratkim samoglasnikom pred akcentom i b) sa dužinom ispred akcenta. U prvu vrstu spadaju: *čȁs — časȁ — časȕ — čȁs — čȁse — časȕ — časôn*, množ.

Digitized by Google

časî — časî(h) — časîma(n) — časè — časî — časîma(n) — časîma(n); *kȓst — krstȁ, čȅp — čepȁ, vôl — volȁ.* U drugu vrstu idu: *krîž — krîžȁ — krîžȕ — krîž — krîžȕ — krîžȕ — krîžȅn*, množ. *krîžî — krîži(h) — krîžîma(n) — krîžè — krîžî — krîžîma(n) — krîžîma(n)*; *dîl — dîlȁ, grîh — grîhȁ, súd — sûdȁ* (=iudicium). U instr. jd. uvek je ˆ akcenat poradi poznatog duljenja pred sonornim glasovima, što je osobina svih ovih govora i mnogih u Posavini [1]), po čemu se ovi govori i razlikuju od severnočakavskih govora [2]). I kod ovih imenica akcenat gen. množ. obično je drukčiji nego u ostalim kosim padežima: *krstî(h), čȅpov; vȍlov, pȍpov, nóži(h), króji(h), spúži(h), dîli(h), grîhov.*

Vlastite hipokorističke imenice kao *Pȅrȅ, Stîpȅ, Mȍtȅ*, koje se menjaju po -a deklinaciji, imaju posve drukčiji naglasak nego na Hvaru i Visu (vidi napred str. 36). Na Hvaru slušamo: *Stîpe — Stîpeta*, na Visu: *Stîpȅ — Stîpetȁ*, a na Braču: *Stîpȅ — Stipé — Stîpî — Stîpù — Stîpe* (*i Stîpȅ*) *— Stîpî — Stipón* kao *Lûkrȁ — Lukré, Lûcȁ — Lucé, Jôkȁ — Jokė.*

U gen. i instr. može biti dvojak akcenat: gen. *Moté, Stipé, Ivė, Peré* (Bol, G. Humac, Pražnice, Mirca, Ložišće, Bobovišće i donekle Dračevica i D. Humac); ovakav je akcenat i u instr. u ovim mestima: *Motón, Stipón, Ivón, Perón.* U ostalim mestima uz more počevši od Milne prema Sutivanu, a osobito u Nerežišću, čujemo: gen. *Īvȇ, Mȍtȇ, Stîpȇ, Pȅrȇ*; instr. *Īvôn, Mȍtôn, Stîpôn, Pȅrôn.* U nekim mestima je u ovim padežima samoglasnik pred ′ akcentom kratak, a u nekima je zadržana dužina, ali nikada onakve prirode kao pred drugim akcentima, nego nešto skraćena. Ima mesta (Postire) u kojima akcenat nije izrazito uzlazan ni nizlazan, nego gotovo ravan. Ovakav dvojak akcenat u gen. i instr. je i u Posavini [3]).

Potrebno je spomenuti imenice kao: *pâlac — pôlca, câval — côvla, jânjac — jônca, tânac — tônca, stârac — stôrca, mlînac — mlînca.* To su one imenice kod kojih se akcenat ne slaže sa akcentom severnih čakavaca, jer se u ovom kraju ˝ akcenat pred sonornim suglasnicima, iza kojih je nestalo poluglasnika, dulji u ˆ,

[1]) Isp. Ivšić, Rad 196 str. 222.

[2]) Isp. Белић, Глас 168, str. 20.

[3]) Isp. Ivšić, Rad 196, str. 233.

Digitized by Google

a kod severnih čakav ca u ′: *stârac — stôrca — stôrcu — stôrca — stôrče — stôrcu — stôrcen*, mn. *stôrci — stâroc* i *stôrcih — stôrcima(n)—stôrce—stôrci—stôrcima(n)– stôrcima(n)*. Ipak sam čuo imenicu palac i sa ′ akcentom u kosim padežima u Bolu i G Humcu: *pǫ̑lȃc — pǫ́lca — pǫ́lcu* . . . množ. *pǫ́lci — pǫ́lcih* i *pâloc — pǫ́lcima*. Ovakav akcenat ima ova imenica i u drugim mestima kad znači bolest na lozi koja se leči sipanjem sumpora. Možda je u ovim mestima ′ akcenat mesto ˆ upotrebljen na ovoj reči analogijom, jer je reč istoga oblika sa dvojakim značenjem. Ima dosta mesta na Braču u kojima ne upotrebljavaju reč *pâlac* ni *pǫ̑lȃc* u značenju prst, nego: *vȅli pȓst*.

Ima nekoliko imenica m. roda koje se po akcentu ne slažu sa istim imenicama na Hvaru. Tako slušamo u svim mestima na Braču: *jǫ̑pônj — jǫ́pna, posǫ̑l — pȍsla, badǫ̑nj — bâdnja* i *badnjȁ* (Pražnice), *katânac — katǫ̑nca, ôgonj — ôgnja, kolȃc — kolcȁ, žȅžin — žȅžina* = post (lat. ieiunium) Na Hvaru i Visu ove se reči naglašuju ovako: *jópno — jópna, posôl — poslȁ, badônj — bôdnja, katanȃc — katônca* i *katancȁ, ogônj — ôgnja, kolȃc — kôlca, žežȋn — žežȋna*, sem u Postražju i drugim čak. mestima na Visu, gde je na reči *žȅžin* naglasak kao na Braču.

Imenice srednjega roda

Oblici

37. Mesto *srce* kaže se u Ložišću *srkȍ* (= jezgra u bademu). Imenica mazgov, prema *ž.* rodu *mazgȁ*, na Hvaru i Visu muškoga je roda i glasi: *múl — mūlȁ*. Na ostrvu Braču gotovo u svim mestima u srednjem i južnom delu ona je sr. roda: *mūlȍ — mūlȁ*. I pridev ili pridevska zamenica u atributskoj i predikatskoj službi pred tom imenicom je u srednjem rodu: *mojȅ mūlȍ; tô je nâše mūlȍ; ȏčevo mūlȍ je slâbo*. U Pučišću, Povljima i u drugim mestima na istoku ova reč je muškoga roda kao na Hvaru.

Imenice sr. roda na *-bje* imaju u gen. jd. obično nastavak *-o: stvorȅnje—stvorȅnjo, imǫ̑nje—imǫ̑njo, vesȅlje—vesȅljo, zdrǫ̑vje—zdrǫ̑vjo, poštȅnje — poštȅnjo, stǫ́nje — stǫ́njo, lokǫ́nje — lokǫ́njo, žerǫ̑nje — žerǫ̑njo* (na Hvaru *žerónje — žerónjo*), *líšće — líšćo, prúće — prúćo, strúčje — strúčjo, zlamȅnje — zlamȅnjo* (na Hvaru *z'aménje — zlaménjo*). Katkada čujemo u nekim mestima i na-

Digitized by Google

stavak *-a*. Imenice na stvo imaju redovno nastavak *-a*: *pokȕjstvo—pokȕjstva*, *susîstvo—susîstva*, *zločînstvo—zločînstva*, *ditînstvo—ditînstva*.

Nastavci u pojedinim padežima jednaki su onim u muškom rodu. Gen. mn. može biti kratak bez nastavka ili sa nastavkom *-ih* kao na Hvaru i Visu: *lît*, *slóv*, *kȍpit*, *kȍrit*, *kȍlin*; *kopȉtih*, *pȍjih*.

Dat., lok. i instr. množ. izjednačili su se po svojim nastavcima i imaju iste nastavke kao imenice m. roda, ali se u lok. čuje i *Ûzmih* pored *Ûzmima*: *Brȁt će dóć o Ûzmih* (Ložišće).

Akcenat

38. I na ovom ostrvu možemo prema akcentu podeliti imenice sr. roda u pet kategorija: a) *ȉdro*, b) *jǫ̑je*, c) *písmo* od **pīsmȍ*, d) *čelȍ*, e) *vīnȍ*, tj. na one sa ˋˋ ili ˆ akcentom na prvom slogu i sa starim akcentom na drugim slogovima. Akcenti u pojedinim padežima potpuno su jednaki onima na Hvaru i Visu (isp. cit. rad, str. 22—25). Dakle: a) *ȉdro — ȉdra — ȉdru — ȉdro — ȉdro—ȉdru—ȉdron*, mn. *ȉdra—ȉdor—ȉdrima(n)—ȉdra—ȉdra—ȉdrima(n)—ȉdrima(n)*; *dȉlo—dȉla*, *čȕdo—čȕda*, *lȉto—lȉta*, *ȍko—ȍka*, *pȍje—pȍja*, *sȉdro—sȉdra*, *sȉto—sȉta*, *slȍvo—slȍva*, *ȕho—ȕha*; b) *klûko—klûka—klûku—klûko—klûko—klûku—klûkon*, mn. *klûka—klubǫ́k* i *klûkih—klûkima(n)—klûka—klûka—klûkima(n)—klûkima(n)*; *mêso—mêsa*, *môre—môra*, *rûno—rûna*, *sîno—sîna*, *sûnce—sûnca*, *ûje—ûja*, *jǫ̑je—jǫ̑ja* n. mn. *jǫ́ja* gen. *jǫ́j* dat. *jǭjȉma(n)* ak. *jǫ́ja*... dakle nom. mn. slaže se u akcentu sa severnočakavskim govorima [1]), a ne sa hvarskim i viškim u kojima imamo: *jōjȁ* gen. *jój*; c) *písmo—písma—písmu—písmo—písmo—písmu—písmon*, mn. *písma—písom* i *písmih—písmima(n)—písma—písma—pȉsmima(n) — písmima(n)*; *súkno — súkna*, *drúštvo — drúštva*; d) *čelȍ—čelȁ—čelȕ—čelȍ—čelȍ—čelȕ—čelôn*, mn. *čelȁ—čél—čelȉma(n)—čelȁ—čelȁ—čelȉma(n)—čelȉma(n)*; *caklȍ—caklȁ*, *lebrȍ—lebrȁ*, *perȍ—perȁ*, *sedlȍ—sedlȁ*, *selȍ—selȁ*, *stablȍ—stablȁ*, *stegnȍ—stegnȁ*, *veslȍ—veslȁ*, *rešetȍ—rešetȁ*, *vretenȍ—vretenȁ*; e) *vīnȍ—vīnȁ—vīnȕ—vīnȍ—vīnȍ—vinȕ—vīnôn* [2]), mn. *vīnȁ — vín — vīnȉ*

[1]) A. Белић, Замѣтки, str. 40.

[2]) Isp. i u Posavini, Rad 196, str. 249.

Digitized by Google

ma(n)—vīnȁ—vīnȁ—vīnȉma(n)—vīnȉma(n); *krīlȍ—krīlȁ, lītȍ—lītȁ* (dleto), *gnjīzdȍ—gnjīzdȁ, mlīkȍ—mlīkȁ.*

Akcenat u množini u svim kategorijama povodi se za akcentom jednine u svim padežima sem gen. množ.

Reč pluto glasi obično: *putvȍ—putvȁ*, a u Ložišću: *plûto—plûta—plûtu* ... mn. *plûta—plûtih.*

Imenice sa starim konsonantskim osnovama imaju jednake akcente kao na Hvaru [1]). Među njima imamo: *dītȅ — dītȅta, brînce — brînceta* i *brînca*; *tilesȁ — tilés, čudesȁ — čudés; ȉme(n) — ȉmena, sȉme(n) — sȉmena, brȉme(n) — brȉmena, vȉme(n) — vȉmena, râmen — râmena.*

Imenice ženskoga roda

Oblici

39. Imenica *bedrȁ* je samo ženskoga roda, kako napominje i Rešetar [2]) uopšte za južne krajeve i Ivšić za Županju u Slavoniji (Rad 197, str. 9).

Reč badem, koja je na Hvaru m. roda i glasi: *mêndul — mêndula,* na ovom ostrvu obično je ž. roda: *mêndula — mêndule.*

Imenica ž. roda *kȍkoš* menja se kao *ženȁ*, a katkada možemo, prema gen. *kokošé*, čuti od mlađih i nom. *kokošȁ.*

Čakavski govori ovoga ostrva i uopšte ovoga kraja spadaju u onu grupu čak. dijalekata koji kao i štok. dijalekti imaju u instr. jd. nastavak -оѭ, koji je davao već u 10 veku -оу i dalje -овь, od čega smo kasnije dobili nast. -om prema nastavcima imenica i zamenica, a od 14 veka, zamenom suglasnika *m* sa *n* na kraju reči, *-on*: *ženón, vodón, kozón, rukón, rȉbōn, kȕćōn, slȉvōn, krâvōn.* Nastavak -ov nahodimo danas još jedino na ostrvima Silbi i Olibu [3]).

Opšta je osobina ovoga i susednih ostrva da su se imenice -i osnova povele u nastavku instr. jd. za imenicama a osnova, pa imaju nastavak -(j)om mesto -(j)u ili -i. Ne bih mogao reći da sam čuo i jedan nastavak -(j)u: *nȍćon, bȍlešćon, sôljon*

[1]) Hraste, op. cit. str. 25.

[2]) Der štok Dialekt, str. 167.

[3]) I. Milčetić, Čakavština kvarnerskih otoka, Rad 121, str. 121 i 122.

Digitized by Google

(i *sȍljon* u Milni), *rȉčjon*, *pâmećon*, *smȉćon*, *mȉlošćon*, *pȅćon*, *līnȍšćon* i *lȉnošćon*, *ȍhološćon*, *strǫ́rjon*. Ovu pojavu spominje i prof. Ivšić za današnje posavske govore (Rad 197, str. 10—11), Maretić u radu „Jezik slavonskijeh pisaca" (Rad 180, str. 167—168) i Rešetar za Prčanj i B. i H. Kostajnicu (Der štok. Dialekt, str. 171). Ova je, dakle, pojava raširena po našem jezičkom području, a osobito u posavskim i čakavsko-dalmatinskim govorima.

Nastavci u drugim padežima jednine i množine jednaki su nastavcima u štok. dijalektu. Gen. mn. kod imenica -a osnova kratak je, ali može imati nastavak -ih analogijom prema imenicama *-i* osnova: *žén*, *krǫ̂v*, *kóz*, *divǫ́nj* (nom. *dīmnjȁ*=devojka), *rúk*, *búh*, *dasǫ́k*, *krâvik*, *dâskih*, *stvǫ́rih*, *vȑstih*.

Dat., lok. i instr. množ. izjednačili su se po svom nastavku pa imamo kao na susednom ostrvlju nastavak *-ami(n)* [1]) prema instrumentalu ili *-ima(n)* prema zameničkoj i pridevskoj deklinaciji ili *-am* [1]) prema dativu: *ovcâmi(n)*, *brodâmi(n)*, *lozâmi(n)*, *dušâmi(n)*, *rukâmi(n)*, *nogâmi(n)*, *ženâmi(n)*, *vodâmi(n)* (ovaj je nastavak najobičniji u Bolu, G. Humcu, Pražnicama, Nerežišću, D. Humcu, ali i u drugim mestima); *kozȉma(n)*, *ovcȉma(n)*, *rȉbima(n)* (na zapadu ostrva); *ženǫ̂n*, *rūkǫ̂n*, *nogǫ̂n*, *dūšǫ̂n* (najobičnije u Sutivanu, Ložišću, Bobovišću, ali i u drugim mestima na zapadu). Staroga lok. mn. nisam na Braču nigde čuo sem u Dračevici i samo nekoliko primera: *ženǫ́h*, *ovcǫ́h*, *kozǫ́h*.

Imenica kći glasi i ovde *ćī* ili *ćȅr* gen. *ćeré* — *ćȅri* — *ćȅr* — *ćȅri* — *ćȅri* — *ćerón* mn. *ćȅre* — *ćér* — *ćerâmi(n)* (*ćerȉma(n)*, *ćerǫ̂n*... *Mȁt* — *mâtere* — *mâteri*... instr. *mâteron*.

Akcenat

40. Po akcentu imenice ženskoga roda -a — osnova u nom. jd. možemo podeliti kao i na susednim ostrvima u tri skupine: 1) dvosložne i višesložne sa akcentom na početnom slogu; 5) trosložne i višesložne sa akcentom na srednjim slogovima; 3) dvosložne i višesložne sa akcentom na kraju u nom. jd.

U prvu skupinu ide: *kȕća* — *kȕće* — *kȕći* — *kȕću* — *kȕćo* — *kȕći* — *kȕćōn*, mn. *kȕće* — *kȗć* — *kȕćami(n)* (*kȕćima(n)* — *kȕće* — *kȕće* — *kȕćami(n)* (*kȕćima(n)* — *kȕćami(n)* (*kȕćima(n)*. Akcenat

[1]) Isp. o tom. i Stj. Ivšić, Rad 197, str. 17—18.

Digitized by Google

prvog sloga, ako je kratak, ostaje u svim padežima sem gen. mn. u kojem je ˆ, ako je taj padež kra ak: *rîb, gnjîd, slîv, vrîć, žîc, grîv.* To biva i sa ˆ akcentom, koji se u ovom kraju nalazi na samoglasniku *a* mesto ˝: *bâba* gen. mn. *bǫ̑b, jâma — jǫ̑m, krâva — krǫ̑v, pâša — pǫ̑š, râna — rǫ̑n, slâva — slǫ̑v, slâma — slǫ̑m, vâla — vǫ̑l* (uvala). Sve ostale dvosložne imenice sa bilo kojim akcentom na prvom slogu, ako gen. mn. nije jednosložan, zadržavaju akcenat nom. jd. u svim padežima: *krȕška — krȕške — krȕški — krȕšku — krȕško — krȕški — krȕškōn,* mn. *krȕške — krȕšok — krȕškami(n)* (*krȕškima(n) — krȕške — krȕške — krȕškami(n)* (*krȕškima(n) — krȕškami(n)* (*krȕškima(n)*; *pȕška — pȕšok, pȉsma — pȉsom, smȍkva — smȍko(v), tȉkva — tȉko(v), trȉšnja — trȉšonj, vȉšnja — vȉšoni; crȉkva — crȉkov, múrva — múrov, plǫ́ća — plǫ́ćih,* ali *kǫ̑rta — kǫ̑rte — kârot, strǫ̑nka — strǫ̑nke — strânok.* Sve ostale trosložne i višesložne imenice sa akcentom na prvom slogu zadržavaju isti akcenat u svim padežima jednine i mn.: *pȍlkava — pȍlkave — pȍlkov* i *pȍlkavih, kȕćica — kȕćice — kȕćic, ȕdica — ȕdice — ȕdic, pȍsteja* (i *pȍstija* u Milni i Ložišću) *— pȍsteje* (*pȍstije*) *— pȍstij, jâbuka — jâbuke — jâbuk, mâslina — mâslline — mâslin, jâgoda — jâgode — jâgod, jârica — jârice — jâric.*

Druga skupina imenica ž. roda sa akcentom na jednom od slogova u sredini reči zadržava akcenat nom. jd. u svim padežima jd. i mn. sem gen. mn. U njemu može biti dvojak akcenat: *molȉtva — molȉtve — molȉtov, nedȉja — nedȉje — nȅdij* i *nedȉj, sūsȉda — sūsȉde — sūsid* i *sūsȉd, ponȉstra — ponȉstre — pȍnistr* (prozor); *hubȍtnica — huhȍtnice — hubȍtnic, bolesnȉca — bolesnȉce — bolesnȉc; pečúrva — pečúrve — pečúrov; narǫ̑nča — narǫ̑nče — narânoč, užǫ̑nca — užǫ̑nce* (običaj); *trmuntǫ̑na — trmuntǫ̑ne.*

U trećoj skupini imenica treba da lučimo one sa kratkim slogom ispred akcenta od onih sa dugim slogom isped akcenta: *žênā: rūkā.* Među prvima i među drugima imamo dvije vrste imenica. U prvoj vrsti jedne imaju povučen akcenat u vokativu jd. i mn. i u gen. mn.: *sestrā — sestré — sestrȉ — sestrū — sȅstro — sestrȉ — sestrón,* mn. *sestrȅ — sȅstor — sestrâmi(n)* (*sestrȉma(n)* (*sestrǫ̑n*) *— sestrȅ — sȅstre — sestrâmi(n)* (*sestrȉma(n)* i *sestrǫ̑(n) — sestrâmi(n)* (*sestrȉma(n)* i *sestrǫ̑n*); *zmajā — zmajé* (zmija otrovnica), *krmā — krmé* (zadnji deo lađe), *o(v)cā — o(v)cé* gen. mn. *ovóc, maglā — maglé, tetā — teté* gen. mn. *tét, igrā — igré — igǫ́r,*

Digitized by Google

mazgȁ—mazgé—mazǫ́g. Ovamo spadaju i trosložne imenice sa starim akcentom na kraju reči: *grdobȁ, lipotȁ, dobrotȁ, sramotȁ, milošćȁ, sirotȁ, gospodȁ*. Ove imenice redovno ne povlače akcenat u ak. jd. kao u Vrbanju na Hvaru, ali se može čuti i: *dȍbrotu, sȉrotu, gȓdobu*. Druge imenice ove skupine imaju povučen akcenat u ak. i vok. jd. i u nom., ak. i vok. mn.: *metlȁ — metlé — metlȉ — mètlu — mètlo — metlȉ — metlón*, mn. *mètle — mètol — metlâmi(n)* (*metlȉma(n)* i *metlǫ̑n*) — *mètle — mètle — metlâmi(n)* (*metlȉma(n)* i *metlǫ̑n*) — *metlämi(n)* (*metlȉma(n)* i *metlǫ̑n*); *buhȁ — buhé* gen. mn. *búh, muhȁ — muhé — múh, lozȁ — lozé — lóz, nogȁ — nogé — nóg*.

One sa dugim slogom ispred akcenta jedne povlače akcenat samo u vok. jd. i mn., a duge u ak. i vok. jd. i nom., ak. i vok. mn. U gen. i instr. jd. može biti dvojak akcenat ′ ili ˆ (vidi napred na str. 30 i 31). Za ovima se katkada povode u gen. i instr. jd. i gornje imenice sa kratkim osnovnim samoglasnikom. Ad 1): *svȉćȁ — svićé* i *svȉćȅ — svȉćȕ — svȉćo — svȉćȉ — svićón* i *svȉćȏn*, mn. *svȉćȅ — svȉć — svićâmi(n)* (*svȉćȉma(n)* i *svȉćǫ̑n*) — *svȉćȅ — svȉće — svićâmi(n)* (*svȉćȉma(n)* i *svićǫ̑n*)—*svićâmin* (*svȉćȉma(n)* i *svićǫ̑n*); *gūjȁ — gujé, trǫ̑vȁ — trové, strīlȁ — strílé, dimnjȁ i dimjȁ — dimnjé* (*dimje*), *svīlȁ — svílé, tugȁ — tugé*. Ad 2): *dūšȁ — dušé* i *dūšȅ — dūšȉ — dūšu — dūšo — dūšȉ — dušón* i *dūšȏn*, mn. *dûše — dúš — dūšâmin* (*dūšȉma(n)* i *dūšǫ̑n*) — *dûše — dûše — dušâmi(n)* (*dūšȉma(n)* i *dūšǫ̑n*); *rūkȁ — ruké, glǫ̑vȁ — glové, glǫ̑vnjȁ — glovnjé, grȅdȁ — gredé, brǫ̑dȁ — brodé, strǫ̑nȁ — stroné, jūhȁ — juhé, srīdȁ — sridé*. Ove imenice mogu imati povučen akcenat i u dat. jd. *dûši, rûci*...

Neke imenice prednjih skupina ne slažu se u akcentu sa akcentom koji te imenice imaju na Hvaru. U Ložišću i okolnim mestima je stari akcenat: *smūtnjȁ—smutnjé—smūtnjȉ, smūtnjŭ—smûtnjo — smūtnjȉ — smutnjón*, mn. *smūtnjȅ*; *bǫ̑ndȁ*(=strana) — *bondé — bǫ̑ndȉ — bǫ̑ndu — bǫ̑ndo — bǫ̑ndȉ — bondón*, mn. *bônde—bónd—bǫ̑ndȉma(n)*...; *suzȁ* (u Sutivanu: *sūza — sūze*) — *suzé — suzȉ — suzŭ — sūzo — suzȉ — suzón*, mn. *sūze — súz — suzâmi(n)* i *suzǫ̑n*...; *službȁ — službé* (D. Humac). Na ostrvu Hvaru kao u štok. dijal.: *smútnja—smútnje, bônda—bônde, sūza—sūze* (samo na Visu čujemo stari akcenat u reči *suzȁ* [1]).

[1]) Isp. M. Hraste, op. cit. Белиħев Зборник,str. 151.

Digitized by Google

Imenice i — osnova sa starim ˝ akcentom na prvom slogu dulje taj akcenat u nom. u ˆ, a u lok. jd. obično se pomiče na kraj, kao na Hvaru i Visu: *môć — mȍći — mȍći — môć — mȍći — moćî — mȍćon*, mn. *mȍći — mȍći(h) — mȍćima(n) — mȍći — mȍći mȍćima(n) — mȍćima(n)*; *nôć — nȍći, pêć — pȅći, sôl — sȍli.*

I one sa starim ˆ akcentom na prvom slogu kao na Hvaru i Visu zadržavaju isti akcenat u svim padežima sem lok. jd., g n., dat., lok. i instr. množ.: *čȇst — čȇsti — čȇsti — čȇst — čȇsti — čȇstî — čȇšćon*, mn. *čȇsti — čȇstî(h) — čȇstîma(n) — čȇsti — čȇsti — čȇstîma(n) — čȇstîma(n)*; *rîč — rîči, cîv — cîvi, môst — môsti, svîst — svîsti, zûč — zûči.*

Dvosložne i višesložne imenice ove vrste zadržavaju akcenat nom. jd. u svim padežima sem u lok. jd. U ovom se padežu može akcenat pomaknuti na kraj reči: *bȍlest — bȍlesti* lok. *bolestî, svîtlost — svîtlosti, mlâdost — mlâdosti* lok. *mladostî, râdost — râdosti* lok. *radostî, mîsao — mîsli* lok. *mîslî.*

Pridevi

Oblici

41. Neodređeni oblik prideva u kosim padežima retko se kada čuje: *Bȍže mój, dȍbra čovîka* (Bobovišće). Odredeni oblik prideva ima uvek u gen. jd. m. i sr. roda puni nastavak *-ega* ili *-oga*, a dativ se može praviti bez krajnjeg samoglasnika i sa njim.

Dok se na Hvaru pravi gen. i dat jd. m. i sr. roda uvek nastavkom *-ega, -em(u)* prema mekim osnovama, na Braču može biti nastavak *-oga* i *-ega* kao i u nekim mestima na Visu (isp. Белићев Зборник, str. 152).

U nom. jd. ženski rod u atributivnoj službi završava na *-o*, jer je nekada taj samoglasnik *a* iza akcenta bio dug pa je vremenom negde između 13 i 15 veka prešao u *o* i pokratio se kao u nekim mestima na Hvaru [1]): *Dȍšla je dȍbro ženȁ* (Dračevica); *probūdîla se je ona lîpo dimjȁ* (Postire).

Prema starom obliku veljji imamo i na Braču kao na

[1]) Isp. Јуж. фил. XIV, str. 5.

Digitized by Google

Hvaru i Visu i drugde kod čakavaca: *vȅli*, a prema ovom obliku i ž. r. *vȅlo* i sr. r. *vȅlo*.

U svim ostalim padežima pridevi dobivaju nastavke kao u štok. dijalektu.

U komparativu imamo trojake pojave, kao na Hvaru, Visu i u Posavini [1]): *jâčji, vȉšji, nȉžji, tȅžji, šȉrji, vrȕćji*; *lûđji, žût,i, lâgji, lȉpji, mȅkji, sûhji, dȅbji, s(ûpji, tûpji, šûpji, grûbji*; *krâći, žȅšći, gûšći, gȍri.*

Akcenat

42. Kao u posavskim govorima [2]), na Hvaru i Visu pridev zao glasi: *zôl — zlȁ — zlȍ* gen. *zlȅga* i *zlȅga, zlė*, dat. *zlėmu* i *zlȅmu, zlój*, instr. *zlín* i *zlȋn, zlón*, gen. mn. *zlíh*; *čúvoj se zlė sūsȉde* (D. Humac), *u nâšen selȕ nín zlíh pọ́s* (Ložišće). Ženski rod glasi *zâlo* u izrazu: *zâlo gūjȁ* (=otrovnica):

Prideva po akcentu imamo više grupa kao na Hvaru i Visu i potpuno se slažu u akcentu sve grupe (Јуж. фил. XIV, str. 32 i 33), samo prva grupa ima u žen. rodu određenoga oblika akcenat na kraju (sigurno analogijom prema *mlọ̑đȁ, stọ̑rȁ, sūhȁ, svętȁ*): *čȉst — čistȁ — čȉsto: čȉsti — čȉsta — čȉsto*... (vidi napred str. 32).

Druge grupe u kojima se slaže akcenat muškoga i srednjega roda kao na Hvaru: a) sa starim akcentom na kraju, a sa dugim korenitim samoglasnikom: *mlọ̑d — mlọ̑đȁ — mlọ̑đo — mlọ́đi — mlọ́đo — mlọ́đo, stọ̑r — stọ̑rȁ — stọ̑ro: stóri — stóro — stóro, sûh — sūhȁ — sûho: súhi, žût — žūtȁ — žûto: žúti, svȅt — svȅtȁ — svȅto: svéti, slọ̑n — slọ̑nȁ — slọ̑no: slọ́ni, blîd — blīdȁ — blîdo: blídi, lîn — līnȁ — lîno — líni, lîp — līpȁ — lîpo: lípi, mȅk — mȅkȁ — mȅko: méki, cȋl — cīlȁ — cîlo: cíli, gnjȋl — gnjīlȁ — gnjîlo: gnjíli, gr̥ûb — grūbȁ — grûbo: grúbi, krîv — krīvȁ — krîvo: krívi, skûp — skūpȁ — skûpo: skúpi, tvọ̑rd — tvọ̑rđȁ — tvôrdo: tvórdi, tîsan — tīsnȁ — tîsno: tísni, šûpaj — šūpjȁ — šûpje: šúpji, lûd — lūdȁ — lûdo: lúdi, jût — jūtȁ — jûto: júti, glûh — glūhȁ — glûho: glúhi, gûst — gūstȁ — gûsto: gústi, pûs' — pūstȁ — pûsto — pústi: slīp — slīpȁ — slīpo: slípi, tȅžak — tȅškȁ — tȅško: téški, tûst — tūstȁ — tûs'o: tústi, tûp — tūpȁ - tûpo: túpi, vrûć — vrūćȁ — vrûće: vrúći, žīv — živȁ —*

[1]) Isp. Ivšić, Rad 107, str. 41.

[2]) Rad 197, str. 42.

Digitized by Google

žîvo: žívi, nîm — nimä — nîmo: nímí, dûžan — dūžnä — dûžno: dúžni, gnjûsan — gnjūsnä — gnjûsno: gnjúsni, plîtak — plîlkä — plîlko: plílki, ali *mîran — mîrnä — mîrno: mírni, tânak — tǫnkä — tǫnko: tǫ́nki;*

b) *glǫ́dan — glǫdnä — glǫ́dno: glǫ́dni — glǫ́dno — glǫ́dno, rúžan — rūžnä — rúžno: rúžni, žédan — žednä* i *žédna — žédno: žédni, smíšan — smīšnä — smíšno: smíšni, rǫ́van — rǫvnä — rǫvnö: rǫ́vni;*

c) sa kratkim osnovnim samoglasnikom: *gôl — golä — golö* i *gölo: göli — gölo — gölo, bôs — bosä — bosö* i *böso: bösi, döbar — dobrä — dobrö* i *döbro: döbri.*

Pridevi sa starijom akcentuacijom kod kojih se po akcentu u neodređenom obliku slažu ženski i srednji rod a) *öštar — ošträ - oštrö: öštri — öštro — öštro, mödar — modrä — modrö: mödri, mökar — mokrä — mokrö: mökri, tèpal — teplä — teplö: tèpli; dalèk — dalekä — dalekö: dalèki — dalèko — dalèko, dubök — dubokä — dubokö: duböki, širök — širokä — širokö: širöki, visök — visokä — visokö: visöki, nizök — nizokä — nizokö: nizöki; rumên* i *rümen — rumenä — rumenö* i *rümeno: rumèni — rumèno — rumèno, studên* i *stüden — studenä — studenö* i *stüdeno: studèni, zelên* i *zèlen — zelenä — zelenö* i *zèleno: zelèni; mrtǫv — mrtvä — mrtvö: mr̃tvi — mr̃tva — mr̃tvo, drvên — drvenä — drvenö: drvèni; vajǫ́n — vajǫnä — vajǫnö: vajǫ́ni;*

b) *plahîv — plahîva — plahîvo: plahîvi, strašîv — strašî a — strašîvo, strašîvi* (i *strahi̯îv — strahi̯îva — strahi̯îvo: strahi̯îvi* (Ložišće), *gadjîv — gadjîva — gadjîvo: gadjîvi, smrdjîv — smrdjîva — smrdjîvo: smrdjîvi, stidjîv — stidjîva — stidjîvo: stidjîvi, ušjîv — ušjîva — ušjîvo: ušjîvi, svadjîv — svadjîva — svadjîvo: svadjîvi, milostîv — milostîva — milostî o: milostîvi.*

Sve ostale skupine prideva imaju uglavnom isti akcenat na istom slogu za sva tri roda: a) *obilât — obilâta (= obilâta) — obilâto: obilâti, bogât — bogâta — bogâto: bogâti, brdovît — brdovîta — brdovîto: brdovîti, brigovît — brigovîta — brigovîto, valovît — valovîta — valovîto: valovîti, vikovît — vikovîta — vikovîto: vikovîti, vitrovît — vitrovîta — vitrovîto: vitrovîti glasovît, gorovît, kamenît, mišovît, piskovît, silovît, stanovît, likovît, strahovît, vrimenît;*

b) *öčev — očeva — öčevo, mâterin — mâterina — mâterino, sèstrin, brâ'ov, Pètro(v), Pô(v)lo(v), Ivânov, žènin, prîjatejev,*

Digitized by Google

gospȍski (Na Hvaru: *gospojskî* i *gospȍjskî*), *amerikǫ̑nski, talijǫ̑nski, kršćǫ̑nski, jesenskî, težǫ̑škl, müški,* i prema njemu *žênskı* (sem u Bolu, gde imamo kao na Hvaru: *muškî* i *žênski.* Ovaj akcenat čućemo katkada i u drugim mestima na istoku); *uskȓšnji, božȉćni, šenȉšnji, godȉšnji, sadȃšnji, prvȃšnji, jütrnji.* U promeni akcenat je za sva tri roda jednak kao u nom. jd. određenoga oblika. Čućemo ipak katkada u gen. jd. ž. roda: *dobré žené* (G. Humac), *plavé rȉbe* (Sutivan), *svaké gȍdine* (Nerežišće).

43. U komparativu je kratki silazni akcenat na istom slogu za sva tri roda i on ostaje u celoj promeni: *sühji — sühjo — sühje, lūdji — lūdjo — lūdje, mlâji* (=*mlâji*) *— mlâjo — mlâje, lȉpji — lȉpjo — lȉpje, cilȉji — cilȉjo — cilȉje, žednȉji — žednȉjo — žednȉje, rumenȉji — rumenȉjo — rumenȉje, smrdjȉviji — smrdjȉvijo — smrdjȉvije, vrimenȉtiji — vrimenȉtijo — vrimenȉtije.*

U superlativu je akcenat uvek na rečci *nọj*: *nǫ̑jgori, nǫ̑jboji,* ali se čuje i sporedniji akcenat komparativa, osobito kad je akcenat komparativa bliži kraju reči ili ako je na njemu ˆ akcenat: *nǫ̑jmlâji, nǫ̑jgorovȉtiji, nǫ̑jstudenȉji.*

Zamenice

Oblici

44. Prema obliku *tȍbon* imamo i *mȅnon,* ali sam u Pražnicama, Nerežišću, D. Humcu i Pučišćima čuo u vezi sa predlogom sa: *sȃ mnon.* Enklitički oblik za ak. jd. m. roda glasi kao na Hvaru i Visu *nje* mesto *nj*: *Otȃc je poslǫ̑ pó nje* (Pučišće). Enklitiku *ju* za ak. jd. ž. roda ne poznaje Brač ni ostala ostrva: *Ûon je je vȉdi* (Bol); *sestrȁ je je pozdrâvila* (Nerežišće). U lok. i instr. mn. imamo oblike: *nâmi(n), vâmi(n).*

Prisvojna zamenica za muški i srednji rod u gen. i ak. jd. ima i sažet oblik: *móga, tvóga, svóga* [1]), ali u dat. jd. samo *mojȅn, tvojȅn, svojȅn.* Upotrebio se u govoru puni ili sažeti oblik, u gen. nikada ne otpada nastavak *-a,* kao ni kod prideva, a u dativu redovno nema nikada pomičnog samoglasnika. Sažetih oblika ž. rod ne poznaje: *mojȁ, tvojȁ, svojȁ* gen. *mojé, tvojé, svojé.*

Pokazne zamenice ovaj, taj, onaj glase: *ovȋn, tȋn* (katkada

[1]) Isp. Ivšić, Rad 197, str. 32.

Digitized by Google

otîn), *onîn*, a čuje se i staro *ôv*, *ôn*, gen. *ovèga*, *tèga*, *onèga*, dat. *ovèmu*, *tèmu*, *onèmu* [1]).

Prema *takôv* imamo u Ložišću i *vakôv*, *nakôv*. Mesto ovih oblika čujemo i *tâki*, *vâki*, *nâki*. Ovakvi oblici pored najobičnijih *ovâki*, *onâki*, *ovakôv*, *onakôv* čuju se i u drugim mestima.

Zamenica сь čuva se samo u izrazu: *sé godîšća* (u Dračevici i Ložišću čuo sam: *šé godîšća*), što znači: ove godine.

Pored *čèga* u gen. jd. čujemo i *čèsa*.

Upitna zamenica *čộ* i *čȁ* odnosno *cộ* i *cȁ* od *чь glasi u ak. jd. s predlozima, koji se svršavaju na samoglasnik, *č*, jer po pravilu ь otpada: *zọ́č*, *nọ́č*, *pọ́č*, *úč*: *úč ćeš tô stâvi* (Dračevica). Ovo je poznata i stara pojava kod čakavaca, jer se nalazi u zadarskom i Bernardinovu lekcionaru (Rad 136, str. 145), a čuva se barem delomično u suvremenim čakav. govorima (Белић, Замѣтки, str. 56; Kušar, Rad 118, str. 35; Hraste, Јуж. фил. XIV, str. 35, i drugde). U Povljima imamo pored *čộ* i *štȍ*.

Kratkih oblika *ki*, *ka*, *ko* nisam čuo nigde u jednini ni u množini.

Mesto čiji, čija, čije čuje se i na ovom ostrvu samo: *čihôv—čihȍva—čihȍvo*.

Srednji rod zamenice *vȃs* (štok. sav) glasi na celom ostrvu: *svȍ*: *svȍ pọ̄je je nâše* (Nerežišće); *otȃc je svȍ lîto rọ̄dî* (Milna); *svȍ selȍ tô znộ* (Bobovišće).

Akcenat

45. Akcenat je u ličnim i povratnoj zamenici isti kao na Hvaru i Visu: *jọ́* g. *mène* d. *mèni* instr. *mènon*; *tí—tèbe—tèbi—tòbon*; *ôn—njèga—nèjmu—njín*; *onȃ—njé—njój—njû—njón*; mn. *mí—nọ́s—nọ̄n—nọ́s—nâmi(n)—nâmi(n)*; *ví—vọ́s—vọ̄n—vọ́s—vâmi(n)—vâmi(n)*; *onî, onè, onȃ—njîh—njîma(n)—njîma(n)*. Povratna zamenica ima isti akcenat: *sèbe—sèbi—sòbon*. Jedne i druge mogu imati u kosim padežima i enklitičke oblike kao u štok. dijalektu i oni se češće upotrebljavaju: *pozdrâvi te je Mọ̄tè* (Pražnice); *fọ̄lâ van* (sva mesta). Ovakav naglasak: *já*, *mène*, *tèbe*, *njèga sèbe*; *tí*, *mèni*, *tèbi*, *njèmu*, *sèbi* imamo i u

[1]) Isp. istu pojavu u Dubrovniku, Rešetar, Die Betonung, str. 148 i u Trpnju, M. Milas, Rad 103, str. 74; na Hvaru i Visu, Јуж. фил. XIV, str. 34.

Digitized by Google

Posavini (Rad 197, str. 34), u Ozrinićima (Rešetar, Die Betonung, str. 143), na Rabu (Rad 118, str. 34) i drugde.

Prisvojne zamenice po akcentu razlikuju se od govora hvarskih i viških u svim mestima sem u Milni: *mój — mojȁ — mojȅ, tvój — tvojȁ — tvojȅ, svój — svojȁ — svojȅ, njegôv — njegȍva — nj gȍvo* gen. *mojéga* i *móga, tvojéga* i *tvóga, svojéga* i *svóga*[1]), *njegȍvega* dat. *mojȅn, tvojȅn, svojȅn, njegȍven*, istr. *mojín, tvojín, svojín, njegȍvin*; mn. *mojȉ, tvojȉ, svojȉ, njegȍvi*, gen. *mojíh, tvojíh, svojíh, njegȍvih*, dat. *mojȉma(n), svojȉma(n), njegȍvima(n), nȁš, vȁš, njȉhov*, gen. *nȃšega, vȃšega, njȉhovega*. Zamenica njezin, koja se u štok. obliku ne javlja na Hvaru ni na Korčuli (u opisanim dijalektima), nego samo na Visu, ali i tamo sa drugim akcentom: *njȅzin — njȅzina — njȅzino*[2]), na Braču ima čak. akut: *njézin — njézina — njézino* gen. *njézinega*, dat. *njézinen*, samo u Sutivanu kao na Visu: *njȅzin — njȅzina — njȅzino*. Ivšić je zabeležio čak. akut bračkoga tipa u Živikama i Stupniku, a dugi nizlazni viškoga tipa u Brodu na Savi (Rad 197, str. 37).

Pokazne zamenice imaju isti naglasak kao na susednom ostrvlju: *ôv, ôn*, ili *ovîn — ovȁ — ovȍ*, (*o*)*tîn, onîn*, gen. *ovȅga — ové, tȅga — té, onȅga — oné*, dat. *ovȅmu — ovój, tȅmu — tój, onȅmu — onój*, istr. *ovín — ovón, tín — tón, onín — onón*, mn. *ovȉ — (o)tî — onȉ*, gen. *ovíh — tíh — oníh*, dat. *ovȉma(n) — tȉma(n) onȉma(n)*. Isti akcenat u instr. jd. sviju rodova i akcenat u svim padežima za ženski rod zabeležen je ne samo na čak. području nego i u posavskim mestima[3]).

Ovakav, takav onakav imaju naglasak kao na Hvaru i Visu: *Ovakôv — ovakȍva — ovakȍvo, takôv — takȍva — takȍvo, onakôv — onakȍva — onakȍvo* gen. *ovakȍvega — takȍvega — onakȍvega* dat. *ovakȍven — takȍven — onakȍven*.

Upitne i odnosne zamenice jednako se naglašuju kao na susednom ostrvlju: *kô, čȩ, (čȁ); kojî — kojȩ — kojȅ* gen. *kȍga, čȅga* ili

[1]) Isporedi jednake akcente u Novom (Белић, Замѣтки, str. 37) i u nom. i gen. jd. na stegnutom obliku u posavskim govorima (Ivšić, Rad 197, str. 37), dok se Hvar i Vis slažu u akcentu sa Lumbardom (Kušar, Nast. vj. III, str. 334) i sa Rabom (Kušar, Rad 118, str. 34).

[2]) Hraste, Белићев Зборник, str. 152.

[3]) Ivšić, Rad 197, str. 37.

Digitized by Google

čȅsa; *kojȅga—kojé* dat. *kȍmu*, *čȅmu*; *kojȅmu—kojój* instr. *kín — čín*, *kojín — kojón*.

Jednak naglasak ima i zamenica: *čihôv — čihȍva — čihȍvo* gen. *č hȍvega — čihȍve*. . . .

Govore se i zamenice: *kōgôd*, *čǭgôd*; *kojigôd*, *kakogôd*, *kolikogôd*, *komudrǭgo*, *čamudrǭgo*.

Zamenica sav — sva — sve ima također isti naglasak kao na Hvaru: *vȁs — svȁ — svȅ* gen. *svȅga — své* dat. *svȅmu — svój* instr. *svín — svón* mn. *svȉ—svȅ* gen. *svíh* dat. *svȉma(n)*. Jednak naglasak u ž. rodu zabeležio je Ivšić za posavske govore [1]).

U Postirama sam čuo: *nikî — nikǭ — nikô*, a u Pučišću: *svakî — svakǭ — svakô* (u rečeničnom sklopu reči), a zasebno: *svâki — svâko — svâko*.

Brojevi

Oblici

46. Stare oblike za brojeve od 11—19, kakvih ima na Hvaru i u zadarskom i Bernardinovu lekcionaru [2]), čuo sam samo u Pražnicama: *dvonâdeste*, *trinâdeste*, *četrnâdeste*, *petnâdeste* . . . . Običniji su ipak i u ovom mestu oblici zajednički svim mestima na Braču kakvih nema na Hvaru ni Visu: *jedinâi̯st*, *dvǭnâi̯st*, *trīnâi̯st*, *četrnâi̯st*, *petnâi̯st*, *šesnâi̯st* [3]) . . . . . *dvǭdeset*, *dvǭdeset i jedǭn* i *dvǭi̯st i jedǭn*.

Redni brojevi u nekim mestima dobivaju sekundarni suglasnik *-n*: *prvîn*, *drȕgi(n)*, *trȅći(n)* . . . (vidi napred na str. 28).

I drugi brojevi su u upotrebi kao u štok. dijalektu i u ostalim čak. govorima: *jedǭn pút*, *po jedǭn*, *dvȍje*, *jednostrȕk*, *dvojȉca*. Čuo sam u Ložišću jedne večeri kad su ljudi igrali karata *samotréć*: *jǫ́ san samotréć*, tj. imam keca sa još dve karte iste boje.

---

[1]) Ivšić, Rad 197, str. 40.

[2]) Rešetar, Rad 136, str. 155—156.

[3]) Iste oblike sa jednakim akcentom zabeležio je A. Белић, u Novom Замѣтки, str. 18 i 57, i Kušar u rapskom dijalektu, Rad 118, str. 37; isp. stari akcenat i u Ozrinićima, Rešetar, Die Betonung, str. 152.

Digitized by Google

Akcenat

47. Akcenat glavnih brojeva je ovaj: *jedȍn — jednȁ — jednȏ* gen. *jednóga — jedné* dat. *jednȅn — jednój* instr. *jednín — jednón, dvȍ — dvȋ, trȋ, četȉri, pêt . . . jedinâist, dvȍnâist, trînâist . . . .*, (u Povljima se ovi brojevi mogu razlikovati oblikom i akcentom, jer pored jednakih oblika sa istim akcentom još su običniji: *jedanâdest, dvanâdest, trinâdest, četrnâdest . . .*) *dvȍdeset, trîdeset, četrdesét, pedesét, šezdesét, sedandesét, osandesét, devedesét, stô, dvȋsta, trȋsta* ili *dvî stôtine, trî stôtine.*

Redni brojevi: *prvîn*[1]), *drûgi(n), trêći(n), četvȓti, péti, šésti, sédmi, deséti, jedanaésti* i *jednadésti, dvadeséti, stóti;* gen. *prvêga, drûgega, pétega, šéstega,* dat. *prvêmu, drûgemu, pétemu, šéstemu.*

Glagoli

Oblici

46. Ni ovo ostrvo ne poznaje imperfekta, aorista ni glagolskog priloga prošlosti na *-vši.* Imperfekat pom. glagola *biti* sa nastavcima prezenta upotrebljava u govoru i ovo ostrvo: *bȉšen — bȉšeš — bȉše — bȉšemo — bȉšete — bȉšedu.* Naročito je u upotrebi imperfekat sa emfatičkim akcentom u ovoj izreci: *Móli vazmȉ krûha!" „Nêću jȍ sȍmega krûha!" „Dâ ti ga bȉše!"* (Ložišće i druga mesta ovoga i drugih ostrva). Pored prezenta, perfekta, futura I i II upotrebljava se i jedan oblik pluskvamperfekta: *bî san rèka; bî san obećȏ* (Ložišće).

U 1 licu prezenta imaju svi glagoli nastavak *en, — jen, — an, — in.* Nastavak *-u* sačuvao se samo kod glagola *hoću* i *mȍgu,* ali čujemo i *mȍren.* U 3 licu mn. prezenta dolazi katkada nastavak *-u* mesto *-e* kao na Hvaru: *privâru, sidú, bojú se, letú*[2]), ali je mnogo običniji, nego na Hvaru, nastavak *-du,* osobito na zapadu ostrva: *govȍridu, mȉslidu, svítidu, hȍćedu, vȍzmedu.*

Ako se infinitivna osnova svršava na samoglasnik, nastavak -ti obično posve otpada, samo katkada ostaje -t, ali sa

[1]) Isp. isti akcenat u prčanskom govoru: Rešetar, Die Betonung, str. 153; i u posavskom govoru: Ivšić, Rad 197, str. 56.

[2]) Isporedi iste oblike sa jednakim akcentom u nekim mestima u Posavini (Rad 197, str. 63).

Digitized by Google

izvesnom redukcijom: *činȉ, popȉ, kopȁ, nosȉ, stǫ́, plīvȉ, znȁt, udrȉt*, ali *rést, trést, mȅst, krȅst, jȉst* i isto tako: *rȅć, pȅć, túć, vúć, dóć.*

Fut. I izgovara se tačno kako se danas traži u književnom jeziku i službenom pravopisu da se piše: *govorȉću, mȉsliću, pȁšću, vīkȁću, pītȁću*, ali se ovako isto izgovara i fut. I glagola na *-ći*: *vúću, pȅću, rȅću, dóću, obúću.* Ovako se govori na Hvaru i Visu i u Posavini [1]).

U imperativu za 2 l. jd. i za 1 i 2 l. mn. ne ispada glas -i tako dosledno kao na Hvaru, ali i ne ostaje tako dosledno kao u čakavskim mestima na Visu: *odȅr — odȅrmo — odȅrte, trés — trésmo — tréste, bȉž — bȉžmo — bȉšte, bȅr — bȅrmo — bȅrte, glȍj — glȍjmo—glȍjte, vȋj—vȋjmo — vȋjte, pôj — pôjmo — pôjte*, ali *stríž — strížmo — stríšte* i *strīžȉ — strīžȉmo — strīžȉte, letȉ — letȉmo — letȉte, metȉ — metȉmo — metȉte* [2]).

Prezent se razlikuje od štok. dijalekta, kao na Hvaru, kod glagola: *pȁst: pâden — pâdeš — pâde . . . ; ispâden — ispâdeš — ispâde . . . ; jȉst: jín — jíš — jí — jīmȍ — jītȅ — jīdȕ* [3]).

Glagolski prilog sad. svršava se samo na *-ć*: *sidéć, plâčuć, smijúć, govȍreć, pripovīdȁjuć, mȉsleć* [4]).

Glagolski pridev radni gubi *l* na kraju kao u većini mesta na Hvaru i Visu. U nekim mestima ostaje *-a* na kraju, nakon ispadanja glasa -l, kao u svim mestima na Hvaru od zapada do Svirača: *rȅka, ȉša, mȍga, pȕka* (Nerež., Drač., D. Humac, Milna, Lož., Bobov., Sutivan, Mirca, Supetar), a od Supetra uz more i na istoku kao u Svirčima, Sv. Nedelji i Vrisniku na Hvaru: *rȅko, mȍgo, ȉšo, pȕko, ostrȉgo* (Bol, G. Humac, Pražn., Pučišća, Postira, Dol, Splitska). U Škripu slušamo: *mȍgo, ȉšo*, ali *rȅka, pȕka.* U Nerežišćima sam čuo taj oblik i sa *-l* na kraju, ali ne dosledno: *mȍga(l), rȅka(l), ȉša(l), sovǫ̑(l).*

Na ovom ostrvu, gotovo u svim čak. i cak. mestima, čuju se i neki glag. oblici koji se na Hvaru i Visu više ne čuju (barem

[1]) Ivšić, Rad 197, str. 73.

[2]) Isporedi ovakve naporedne oblike i na Rabu (Kušar, Rad 118, str. 38).

[3]) Ispor. iste oblike i u posav. govorima (Rad 197, str. 64) i u Lumbardi (Nast. vj. III, str. 335).

[4]) Isto vidimo i u nekim posav. govorima (Rad 197, str. 71).

Digitized by Google

ih ja nisam nigde čuo): *dîn* i ređe *dîš* (= kažem), ali infinitiva i drugih lica u prez. nema. Mlađi naraštaj ne upotrebljava više ovaj glagol pa ne zna ni njegovo značenje. Ovaj oblik zabeležen je u Bernardinovu lekcionaru (Rad 136, str. 160), što znači da je ovo ostatak starine. Poluštok. mesto Povlje za ovaj oblik ne zna. Na Braču se upotrebljava i glagol *klâst* (=metnuti): *klâden — klâdeš—klâde—klâdemo—klâdete—klâdedu*, imp. *klâdi—klâdite*, glag. pridev radni: *klọ̑ — klâla — klâlo* (ovaj glagol sam čuo i u Svirčima na Hvaru). Tkati kažu u Ložišću: *alkȁ: alkọ̑n — alkọ̑š — alkọ̑ — alkọ̑mo* . . . imp. *alkọ̑j — alkọ̑jte* glag. prid. radni: *alkọ̑ — alkâla — alkâlo* (Na Hvaru se kaže: *olkât*). Zajutrakovati, tj. jesti rano ujutro u vinogradu, što čine težaci u doba okopavanja vinograda, kaže se u Ložišću: *nọ̄pĭlkovo(t)*, a imenica glasi: *nọ̄pĭtak*. Ovde je poznat i glagol: *hūpĭ(t)* (=želeti), *pohūpĭ(t)*, *zahūpĭ(t): húpin — húpiš — húpi* . . . (Ložišće i Bobovišće). Valjati kaže se: *tūjȁ: túјon — túјoš — túјo* . . . . . (Lož. i Bobov).

Kao na Hvaru i Visu čujemo i na Braču samo *dọ́n — dọ́š — dọ́* . . . , *grén — grèš — gré* . . . Imati glasi na Hvaru samo: *ìmāt: ìmon*, a ovde najobičnije: *jemä(t): jèmon* kao i u Splitu; ređi je oblik *imä(t)*: *ìmon*. Oblike: jimam, jimajte nalazimo u Bernardinovu lekcionaru (Rad 136, str. 160).

U čak. govorima na kraju reči u nastavku glas *m* zamenjuje se redovno sa *n*, pa i ovde, ali u Povljima na kraju 1 lica jd. čujemo *m* i *n*: *ûmrem*, *nâspem*, ali *cvatèn*, *metèn*.

Akcenat

49. Akcenat je u svim glagolskim oblicima jednak kao na Hvaru i Visu, sem spomenutih bitnih razlika u odeljku o akcentu (vidi napred na str. 28-36.). Čujemo katkada u raznim oblicima noviji akcenat, odnosno poseban akcenat koji je jednak ili barem bliži posavskim govorima nego zapadnočakavskim.

50. Tako u I glagol. vrsti imamo glagola sa " akcentom na kraju u prezentu i sa kratkim slogom ispred akcenta: *cvâst: cvatèn — cvatèš — cvatè — cvatemŏ — cvatetè — cvatú* (*cvatedú*) imp.: *cvatĭ — cvatĭte* (i *cvâlte*), glag. pril. sad.: *cvatúć*, glag. pril. radni: *cvọ̑ — cvâla — cvâlo*, glag. pridev trpni: *ocvatèn — ocvatenâ — ocvatenŏ*. Drugi glagoli ovoga tipa jesu: *mèst — n bŏst — bodèn, plèst — pletèn.*

Digitized by Google

Ostali glagoli imaju isti akcenat u prezentu na istom slogu, a imaju ispred akcenta dug slog: *sȉć — sȉčēn — sȉčēš — sȉčē — sȉčemō — sȉčetē — sȉčū* (i *sȉčedū*), imp. *sȉč — sȉšte* (i *sȉčī — sȉčīte*), glag. pril. sad.: *sȉčúć* (i *sȉčuć*), glag. prid. radni: *sȉka — sȉkla — sȉklo*, glag. prid. trpni: *posȉčen — posȉčena — posȉčeno* (i *posȉčēn — posȉčenā — posȉčenō*). Ovakvi su glagoli: *strȉć: strīžēn, grȉst: grīzēn, mȁst: mȁzēn, pȁst: pȍsēn, prȅst: prēdēn; lȅć: lȅžēn, rȅst: rēstēn, trȅst: trēsēn, zȅst: zēbēn.* Zadnja četiri glagola sa ′ akcentom u infinitivu imaju i na Braču u prilogu sad. i u pridevu radnom akcenat infinitiva: *lèguć, rèstuć, trèsuć, zèbuć*; *lèga — lègla — lèglo, rèsa, trèsa, zèba.* Prema *pȉt: pȉjen — pȉje — pȉje* . . . . . na Hvaru i Visu, u Ložišću imamo: *pijēn — pijēš — pijē — pijemō — pijetē — pijū* i *pijedū.* Akcenat glagola *krȅst* vidi napred na str. 15.

Glagoli sa akcentom na osnovnom slogu u prezentu: *šȉ(t)*: *šȉjen — šȉješ — šȉje — šȉjemo — šȉjete — šȉjedu*, imp. *šȉj — šȉjte*, glag. pril. sad.: *šȉjuć*, glag. prid. radni: *šȉ — šȉla — šȉlo*, glag. prid. trpni: *sašȉvēn — sašȉvenā — sašȉvenō.* U istu skupinu spadaju: *bȉ(t): bȉjen, čȕ(t): čȕjen, klȁ(t): kȍjen, lȅć: lȅžen.* Zasebnu skupinu čine i odvajaju se akcentom u sadašnjem vremenu od istih glagola na Hvaru i Visu: *počé(t): pȏčmen — pȏčmeš — pȏčme — pȏčmeno — pȏčmete — pȏčmedu*, imp. *počmȉ — počmȉte*, glag. pridev radni: *pȏče — počéla — pȏčelo*, glag. pridev trpni: *pȏčet — počētā — pȏčeto; začé(t): zȏčmen, načé(t): nȏčmen, prodrí(t): prȏdren, prostrí(t): prȏstren, umrí(t): ȗmren, vazést: vȏzmen, nasú(t): nȏspen, usú(t): ȗspen, zasú(t): zȏspen, nadȕ(t): nȏdmen* (G. Humac, Pražnice, Pučišća, Lož. i Bobovišće. U Povljima, Bolu i Sutivanu čujemo samo: *načé(t): nȁčmen, pȏčmen*, (u Povljima: *nȁčmem* i *pȏčmem*), *vȁzmen* i *ȗzmen, nȁspen, ȕmren.* U drugim mestima obično kao na Hvaru i Visu: *nȃčmen, vȃzmen* ili *ȗzmen, nȃspen.* U Postirama sam čuo: *nȏspe* i *vȏzme*, a u svim ostalim licima je ^ akcenat: *nȃspen — nȃspeš, vȃzmen — vȃzmeš.* Glag. pridev radni od glagola *umrí(t)* glasi: *ȗmrl* ili *ȗmrl — umȑla — umȑlo.*

51. U drugoj vrsti imamo i na Braču dvojakih glagola sa " akcentom na korenitom slogu u prezentu i sa ′ akcentom na istom slogu. Prvu skupinu pretstavlja glagol: *gȉnu(t): gȉnen — gȉneš — gȉne — gȉnemo — gȉnete — gȉnedu* imp. *gȉni — gȉnite*, glag. prilog. sad : *gȉnuć*, glag. pridev radni: *gȉnu — gȉnula — gȉnulo.*

Digitized by Google

Ovamo spadaju glagoli: *pogȉnu(t)*: *pogȉnen*, *nȉknu(t)*: *nȉknen*, *iznȉknu(t)*: *iznȉknen*, *naníknu(t)*: *naníknen*, *pjûnu(t)*: *pjûnen*, *ošînu(t)*: *ošînen*, *pritîsnu(t)*: *pritîsnen*, *pûknu(t)*: *pûknen*, *ispûknu(t)*: *ispûknen*, *napûknu(t)*: *napûknen*, *slègnu(t)*: *slègnen*, *vènu(t)*: *vènen*, *uvènu(t)*: *uvènen*, *zînu(t)*: *zînen*.

U drugu skupinu spadaju: *stègnû(t)*: *stégnen — stégneš — stégne — stégnemo — stégnete — stégnedu*. imp. *stègnî — stègnîte*, prid. radni: *stéga — stégla — stéglo* i *stègnû — stègnûla — stègnûlo*, pridev trpni: *stégnut — stégnuta — stègnuto*; *nǫ̂gnû(t)*: *nǫ́gnen*, *okrênû(t)*: *okrénen*, *potègnû(t)*: *potégnen*, *zatègnû(t)*: *zatégnen*, *otègnû(t)*: *otégnen*, *natègnû(t)*: *natégnen*, *maknù(t)*: *mâknen*, *namaknû(t)*: *namâknen*, *oldahnû(t)*: *oldâhnen*, *nadahnû(t)*: *nadâhnen*, *prmaknû(t)*: *prmâknen*, *osvanû(t)* *osvânen*, *usahnû(t)* — *usâhnen*.

52. U trećoj vrsti prvi razred ima dva tipa glagola i to sa akcentom na osnovnom slogu u prezentu i na nastavku Prvoga tipa su: *blîdî(t)*: *blídin — blídiš — blídi — blídimo — blídite — blídidu*, imp. *blîdî — blîdîte*, prilog. sad.: *blídeć*, pridev radni: *blîdî — blîdîla — blîdîlo*, pridev trpni: *oblídjen — oblídjena — oblídjeno*; *oglôdnî(t)*: *oglódnin*, *poskûpî(t)*: *poskúpin*, *sîdî(t)*: *sídin*, *stîdî(t) se — stídin se*, *sćêdî(t)*: *šćédin*, *ušćêdî(t) — ušćédin* prid. radni: *uštéd'en — uštéd'ena — uštéd'eno*, *ožǫ̂dnî(t)*: *ožǫ́dnin*, *žûtî(t) — žútin*.

Drugoga tipa su: *letî(t)*: *letín — letíš — letí — letímo — letíte — letídû*, imp. *letî — letîte* prilog sad.: *letéć*, pridev radni: *letî — letîla — letîlo*; *bolî(t)*: *bolín*, *grmî(t)*: *grmín*, *gorî(t) — gorín*: *izgorî(t)*, *izgorín* pridev trpni: *izgôren — izgôrena — izgôreno*, *počrnjenî(t)*: *počrnjenín*, *začrnjenî(t)* *se*: *začrnjenín se*, *pogrdî(t)*: *pogrdín*, *porumenî(t)*: *porumenín*, *zarumenî(t)*: *zarumenín*, *srbî(t)*: *srbín*, *vrtî(t)*: *vrtín*, *zelenî(t)*: *zelenín*, *želî(t)*: *želín*.

Glagoli drugoga razreda ove vrste imaju naglasak na nastavku: *bižâ(t)*: *bižín — bižíš — bižî — bižímo — bižíte* - *bižídû*, prilog sad.: *bižúć*, imp. *bîž — bîšte* i *bižî — bižîte*, pridev radni: *bižǫ̂ — bižâla — bižâlo*, *bojâ(t)* *se*: *bojín se*, *blejâ(t)* — *blejín*, *držâ(t)*: *držín*, *klečâ(t)*: *klečín*, *ležâ(t)*: *ležín*, *mučâ(t)* *mučín*. Radni pridev svih ovih glagola ima isti akcenat kao u Vrbanju na Hvaru i u nekim mestima na Visu s tom razlikom da je na Braču i u m. rodu uvek jednak akcenat na zadnjem slogu: *držǫ̂ — držâla — držâlo*, *ležǫ̂ — ležâla — ležâlo*, *blejǫ̂ — blejâla — blejâlo*, *bojǫ̂ se — bojâla se — bojâlo se*, *klečǫ̂ — klečâla — kle-*

Digitized by Google

čâlo, mučǫ — mučâla — mučâlo; u Vrbanju na Hvaru: *lẽža — ležâla — ležâlo*.

53. Četvrta glagolska vrsta ima tri tipa glagola kao na Hvaru i Visu. Prvi tip ima ′ akcenat u prez. na osnovi, drugi tip ima isti akcenat na nastavku, a treći ″ akcenat na jednom od osnovnih slogova. Glagoli prvoga tipa jesu: *brǫnȉ(t) — brǫ́nin — brǫ́niš — brǫ́ni — brǫ́nimo — brǫ́nite — brǫ́nidu*, imp. *brǫ́n — brǫ́nte*, pril. sad.: *brǫ́neć*, pridev radni: *brǫnî — brǫnȉla — brǫnȉlo*, pridev trpni: *obrǫ́njen — obrǫ́njena — obrǫ́njeno*; *būnȉ(t)*: *búnin, pobūnȉ(t)*: *pobúnin, dičȉ(t) se*: *dičin se, dǫvȉ(t)*: *dǫ́vin, drǫžȉ(t)*: *drǫ́žin, dūšȉ(t)*: *dúšin, udūšȉ(t)*: *udúšin, zadūšȉ(t)*: *zadúšin, fǫlȉ(t)*: *fǫ́lin, pofǫlȉ(t)*: *pofǫ́lin, zafǫlȉ(t)*: *zafǫ́lin, grīsȉ(t)*: *gríšin, sagrīšȉ(t)*: *sagríšin, grǫdȉ(t)*: *grǫ́din, ugrǫdȉ(t) — ugrǫ́din, nagrǫdȉ(t)*: *nagrǫ́din, gūlȉ(t)*: *gúlin, ogūlȉ(t)*: *ogúlin, izgūlȉ(t)*: *izgúlin, pogūlȉ(t)*: *pogúlin, isprǫznȉ(t)*: *isprǫ́znin, jūbȉ(t)*: *júbin, zajūbȉt se*: *zajúbin se, kǫdȉ(t)*: *kǫ́din. krīvȉ(t)*: *krívin, iskrīvȉ(t)*: *iskrívin. kūpȉ(t)*: *kúpin, mūtȉ(t)*: *mútin, zamūtȉ(t)*: *zamútin, odrīši(t)*: *odríšin, plīvȉ(t)*: *plívin, oplīvȉ(t)*: *oplívin, podrūbȉ(t)*: *podrúbin, slūžȉ(t)*: *slúžin, sūšȉ(t)*: *súšin, trūbȉ(t)*: *trúbin, zatrūbȉ(t)*: *zatrúbin.*

Drugoga tipa su: *brojȉ(t)*: *brojín — brojíš — brojí — brojímọ — brojítẹ — brojídu*, imp. *brój — brójte* i *brojȉ — brojȉte*, prilog sad. *brojéć*, pridev radni: *brojî — brojȉla — brojȉlo*, pridev trpni: *izbrọ́jen — izbrọ́jena — izbrọ́jeno*; *častȉ(t)*: *častín, počastȉ(t)*: *počastín, grdȉ(t)*: *grdín, gojȉ(t)*: *gojín, olgojȉ(t)*: *olgojín, gostȉ(t)*: *gostín, krstȉ(t)*: *krstín. postȉ(t)*: *postín.*

Trećega tipa su: *vodȉ(t)*: *vọ́din — vọ́diš — vọ́di — vọ́dimo — vọ́dite — vọ́didu*, imp. *vọ́d — vọ́lte* i *vodȉ — vodȉte*, prilog sad.: *vọ́deć*, pridev radni: *vodî — vodȉla — vodȉlo*, pridev trpni: *vọ́d'en — vọ́d'ena — vọ́d'eno*; *dȉmi(t)*: *dȉmin, lomȉ(t)*: *lọ́min, prlomȉ(t)*: *prlọ́min, mȉsli(t)*: *mȉslin, molȉ(t)*: *mọ́lin, pomolȉ(t) se*: *pomọ́lin se, nosȉ(t)*: *nọ́sin, oprostȉ(t)*: *oprọ́stin, pomodrȉ(t)*: *pomọ́drin, stvorȉ(t)*: *stvọ́rin, složȉ(t)*: — *slọ́žin, točȉ(t)*: *tọ́čin, omlȉtavi(t)*: *omlȉtavin, govorȉ(t)*: *govọ́rin, svidočȉ(t)*: *svidọ́čin, prgodȉšći(t)*: *prgodȉšćin*; *gâzi(t)* (=*gâzit*): *gâzin* (=*gâzin*)— *gâziš — gâzi — gâzimo — gâzite — gâzidu*, imp. *gâz — gâste* i *gâzi — gâzite*, prilog sad. *gâzeć*, pridev radni: *gâzi — gâzila — gâzilo*; *grâbi(t)*: *grâbin*, imp. *grâb — grâbte* i *grâbi — grâbite*, *obogâti(t)*: *obogâtin, osakâti(t)*: *osakâtin, osiromâši(t)*: *osiromâšin, prvârí(t)*: *prvârin*,

Digitized by Google

slâbi(t): *slâbin*, *slâvi(t)*: *slâvin*, *vâdi(t)*: *vâdin*. U imperativu imaju svi ovi poslednji glagoli uvek dvojaki akcenat prema tome da li u tom obliku ispada glas *-i* ili ne ispada. U svim ostalim oblicima je akcenat prezenta.

54. I u petoj vrsti su po akcentu tri tipa glagola i to a) sa ˊ akcentom u prezentu na osnovnom slogu, b) sa ˋ akcentom na osnovnom slogu u prezentu i c) sa ˆ akcentom u prezentu na nastavku.

Tipa a) su: *čūvā(t)*: *čúvon — čúvoš — čúvo — čúvomo — čúvote — čúvodu*, imp. *čúvoj — čúvojte*, prilog sad.: *čuvâjuć*, pridev radni: *čūvọ — čuvâla — čuvâlo*, pridev trpni: *čúvon — čúvona — čúvono*; *būcā(t)*: *búcon*, *gūzā(t)*: *gúzon* (micati), *hrīpā(t)*: *hrípjen*, *kọ̄rā(t) se*: *kóren se*, *pōrā(t)*: *póren*, *prīčā(t) se*: *príčon se* (rečkati se), *prošćā(t)*: *próšćon*, *prūžā(t)*: *prúžon*, *pūhā(t)*: *púšen*, *pūšćā(t)*: *púšćon*, *rọ̄jā(t)*: *rójon*, *rūčā(t)*: *rúčon*, *rūgā(t) se*: *rúgon se*, *šćīpā(t)*: *šćípjen*, *ūžīvā(t)*: *užívon*, *vēzā(t)*: *véžen*, *vīkā(t)*: *víčen*, *vọ̄jā(t)*: *vójon*, *začīnjā(t)*: *začínjon*, *zībā(t)*: *zíbjen*. Svi glagoli ovoga tipa, kako je rečeno napred na str. 33, imaju u prilogu sadašnjem novi čak. akut kao u Vrbanju na Hvaru: *pitâjuć*, *bucâjuć*, *guzâjuć*, *rugâjuć*, *pružâjuć*, *škripâjuć*, *začinjâjuć*, *zibâjuć*. Isto tako i u ž. i sr. rodu radnog prideva: *būcọ̑ — bucâla — bucâlo* mn. *bucâli — bucâle — bucâla*, *gūzọ̑ — guzâla — guzâlo*. *dozīvọ̑ — dozivâla — dozivâlo*, *krīpọ̑ — kripâla — kripâlo*, *kōrọ̑ se — korâla se — korâlo se*, *pīsọ̑ — pisâla — pisâlo*, *pītọ̑ pitâla — pitâlo*, *šćīpọ̑ — šćipâla — šćipâlo*, *zibọ̑ — zibâla — zibâlo*.

Tipa b) su: *glȅdo(t)*: *glȅdon — glȅdoš — glȅdo — glȅdomo — glȅdote — glȅdodu*, imp. *glȅdoj — glȅdojte*, prilog sad. *glȅdojuć*, pridev radni: *glȅdo — glȅdola — glȅdolo*, pridev trpni: *glȅdon — glȅdona — glȅdono*; *brȉjo(t)*: *brȉjen*, *grȉjo(t)*: *grȉjen*, *mȉco(t)*: *mȉčen*, *plȅskot*: *plȅšćen*, *rȉzo(t)*: *rȉžen*, *sȉpo(t)*: *sȉpjen* i *sȉpon*, *užinȍ(t)*: *ùžinon*, *večȅrot večȅ on*, *tȓgot*: *tȓgon*, *hâjo(t)*: *hâjen* (=*hâjot — hâjen*), *jâho(t)*: — *jâšen*, *kâjot se*: *kâjen se*, *kâšjo(t)*: *kâšjen*, *lâjo(t)*: *lâjen*, *plâkot*: *plâčen*, *poznâvo(t)*: *poznâjen*, *igrā(t) se*: *ȉgron se*, *imā(t)*: *ȉmon* i *jemā(t)*: *jȅmon*, *iskât*: *ȉšćen*, *kvocā(t)*: *kvȍčen*, *mećā(t)*: *mȅćen*, *penjā(t) se*: *pȅnjen se*, *trovā(t)*: *trȕjen*, *zobā(t)*: *zȍbjen*. Glagoli od *igrā(t) se* dalje mogu u 3 l. mn. prez. imati dvojak akcenat: *ȉgrodu* i *igrâju*, *ȉmodu* i *imâju*; u prilogu sad. samo: *igrâjuć*, *iskâ'uć*, *imâjuć* i *jemâjuć*; pridev

Digitized by Google

radni: *jemọ̑ — jemâla — jemâlo, igrọ̑ — igrâla — igrâlo, zobọ̑ — zobâla — zobâlo, nâzobo — nazobâla — nazobâlo, pȍzobo — pozobâla — pozobâlo, mećọ̑ — mećâla — mećâlo, kašjọ̑ — kašjâla — kašjâlo.* Prema hvarskom akcentu: *tȏrkāt: tarčín — tarčíš, sȏrkāt: šórčen — sórčeš* i *stargā(t) — stargȏn — stargȏš* imamo na Braču: *trkā(t): tr̂čen — tr̂češ — tr̂če — tr̂čemo — tr̂čete — tr̂ču, srkā(t): sr̂čen — sr̂češ . . . sr̂ču, strgā(t): str̂žen — str̂žeš — str̂že . . . str̂žu.* Akcenat ovih glagola na Braču svakako je u vezi sa *r̥* koji je na Braču uvek kratak, koliko sam ja mogao da utvrdim.

Tipa c) su: *znā(t): znọ̑n — znọ̑š — znọ̑ — znọ̑mo — znọ̑te — znọ̑du*[1]) (i *nè znon — nè znoš — nè zno*) (*nè znomo . . .*) imp. *znọ̑j — znọ̑jte,* prilog sad.: *znâjući,* pridev radni: *znọ̑ — znâla — znâlo,* pridev trpni: *znọ́n — znọ̑nā — znọ̑no; kopā(t): kopọ̑n, sjā(t): sjọ̑n, obasjā(t): obasjọ̑n, sedlā(t): sedlọ̑n, osedlā(t): osedlọ̑n, krepā(t): krepọ̑n.* U Ložišću prezentski akcenat glagola kopati ne slaže se sa onim na Hvaru i Visu. Prema hvarskom: *kopȏn — kopȏš,* imamo ovde: *kȍpon — kȍpoš — kȍpo — kȍpomo — kȍpote — kȍpodu* i *okȍpon — okȍpoš — okȍpo* . . . . . Akcenat radnog pridева nije kod svih ovih glagola jednak akcentu glagola znati: *krȅpon — krepọ̑nā — krȅpono, okȍpon — okopọ̑nā — okȍpono* i *okopọ̑nō.*

55. U šestoj vrsti ima ovo ostrvo po prezentskom akcentu dva tipa glagola: a) sa ˝ akcentom na osnovnom slogu i b) sa ′ akcentom na osnovnom slogu.

Kod tipa a) razlikujemo one sa ˝ akcentom u infinitivu na krajnjem slogu od onih sa ˝ akcentom na istom osnovnom slogu u infinitivu i u prezentu. U prvu skupinu tipa a) spadaju: *kupovā(t): kupȗjen — kupȗješ — kupȗje — kupȗjemo — kupȗjete — kupȗjedu,* imp. *kupȗj — kupȗjte,* prilog sad.: *kupȗjući,* pridev radni. *kupovọ̑ — kupovâla* i *kupovóla — kupovâlo,* pridev trpni: *kupovón — kupovọ̑nā — kupovọ̑nō: darovā(t): darȕjen, drugovā(t): drugȕjen, gladovā(t): gladȕjen, gospodarovā(t) gospodarȕjen, kovā(t): kȕjen, mirovā(t): mirȕjen, putovā(t): putȕjen, ratovā(t): ratȕjen, podrugīvā(t) se: podrugȕjen se: prčešćīvā(t) prčešćȕjen, sovā(t): sȕjen, štovā(t): štȕjen, poštovā(t): poštȕjen, zabranjīvā(t): zabranjȕjen, zadužīvā(t): zadužȕjen.* Glagolski pridev radni ima kao

[1]) Isp. u posav. govoru, Ivšić, Rad 197, str. 83.

Digitized by Google

u Vrbanju na Hvaru redovno starije mesto akcenta:: *drugovọ — drugovâla — drugovâlo, kovọ* i *kȍvo — kovâla — kovâlo* i *kȍvalo, putovọ — putovâla — putovâlo, prčešćīvọ — prčešćivâla — prčešćivâlo, zadužīvọ — zadžuivâla — zadužīvâlo, gladovọ — gladovâla — gladovâlo, sovọ* i *sȍvo — sovâla — sovâlo* i *sȍvolo.*

Glagoli druge skupine jesu: *svȉtovo(t)*: *svȉtujen — svȉtuješ — svȉtuje — svȉtujemo — svȉtujete — svȉtujedu*, imp. *svȉtuj — svȉtujte*, prilog sad.: *svȉtujūć*, pridev radni: *svȉtovo — svȉtovola — svȉtovolo*, pridev trpni: *svȉtovan — svȉtovona — svȉtovono*; *plīvo(t)*: *plīvon, rọ̑zlīkovo(t) — rọ̑zlīkujen, srâmovo(t) se*: *srâmujen se* (= *srâmovo(t) se*: *srâmujen se*), *trȉbovo(t)*: *trȉbujen, vȉrovo(t)*: *vȉrujen.*

U tip b) spadaju: *dobīvā(t)*: *dobíjen — dobíješ — dobíje — dobíjemo — dobíjete — dobíjedu*, imp. *dobíj — dobíjte*, prilog sad.: *dobíjūć* i *dobīvājūć*, pridev radni: *dobivọ — dobivâla — dobivâlo*, pridev trpni: *dobīj̑en — dobijenā — dobijenȍ*: *počīvā(t)*: *počívon* (i *počíjen*), *umīvā(t)*: *umíjen, zadužīvā(t)*: *zadužíjen.* Ovi se glagoli razlikuju po akcentu u prezentu od istih glagola na Hvaru i Visu. U radnom pridevu je akcenat kao u Vrbanju na Hvaru: *počīvọ — počivâla — počivâlo, dobīvọ — dobivâla — dobivâlo, umivọ — umivâla — umivâlo.*

56. Pomoćni glagol *bȉ(t)* slaže se u akcentu sa hvarskim i viškim govorima, sem u 2 l. jd i 3 l. mn.: *jesọ̑n* (*san*)—*jesȉ* (*si*) — *jé* (*je*) — *jesmȍ* (*smo*) — *jestȅ* (*ste*) — *jesȕ* (*su*), imp. *bȗd — bȗlte*, prilog sad.: *budúć*, pridev radni: *bȋ — bȋla — bȋlo*, Zanekani oblik: *nīsọ̑n — nīsȉ — nín — nīsmȍ — nīstȅ — nīsȕ.* Svršeni oblik prezenta glasi: *bȗden — bȗdeš — bȗde — bȗdemo — bȗdete — bȗdedu*, impf.: *bȉšen — bȉšeš — bȉše — bȉšemo — bȉšete — bȉšedu*; nenagl. aorist: *bih* (*bin*) — *bi*(*š*) — *bȉ — bismo — biste — bi.*

Glagol hteti glasi u infinitivu *tȉ(t)*: *hoćȕ* (*ću*) — *hȍćeš* (*ćeš*) — *hȍće* (*će*) ..., glag. pridev radni: *tȋ — tȉla — tȉlo.*

Nepromenljive reči

57. Prilozi, predlozi, svezice i uzvici uglavnom su jednaki oblikom i akcentom istim rečima na Hvaru i na Visu [1]), a ne razlikuju se naročito ni od istih vrsta reči u štok. dijalektu. Sve su ove vrste reči, osobito prilozi i neki predlozi već spomenuti i u

[1]) Isp. M. Hraste, Cak. dijalekat ostrva Hvara, str. 47—48.

Digitized by Google

ovom radu u odeljku o glasovima u vezi sa dodavanjem samoglasnika i suglasnika. Napomenuću posebno da i ovo ostrvo poznaje stari prilog *jûr* samo ima drukčiji akcenat, jer na Hvaru (poznat je samo od Dola prema istoku) glasi: *jûr*.

---

58. I sintaktičke osobine iste su kao na Hvaru i Visu, a ne razlikuju se ni od ostalih primorskih čakavskih govora. Potrebno je ipak da napomenem da se gotovo ni u kome mestu, a osobito u čakavskim mestima ne čini razlika u upotrebi imena mesta uz glagole kretanja i mirovanja: *Otȁc je bî u Splît*; *otȁc grė u Splît*. Ovo je svakako udomaćeni ostatak ranijega dalmatinsko—venecijanskog jezika, jer u tom jeziku, kao ni u živom italijanskom, nema razlike u upotrebi padeža u gornjim primerima.

---

59. Leksičko blago je veliko, ali ono traži mnogo više truda i dugog sitnog rada, pa se ja ovom prilikom nisam mogao u to upustiti. Ima u ovim govorima starih reči slovenskog postanja, a ima ih i stranog porekla kao uopšte u govorima čakavske teritorije, koju su u prošlosti imali u svojoj vlasti razni narodi. Od stranih reči ima najviše venecijansko-italijanskih. Sve su te reči prilagođene glasovnim osobinama našega jezika. Razumljivo je da je tih reči velik broj, jer je Venecija dugi niz godina vladala ovim krajevima, a i austriske vlasti služile su se u svim uredima, a neko vreme i u opštinama, italijanskim jezikom. Mlađe generacije ispod 40 godina ne znaju za prijašnju upotrebu dobre polovice reči italijanskog postanja, a najmlađi naraštaj još manje.

Drugom prilikom daću prikaz svih venecijansko-italijanskih reči koje su još u upotrebi na ovom ostrvlju i koje narod smatra domaćim rečima.

Primeri govora

60. Primere govora navodim samo iz Ložišća i Supetra. U drugim mestima nisam našao ljude koji bi mi rado hteli nešto ispričati, jer su se bojali ismevanja.

Digitized by Google

Pitalica u Ložišću

Pitâli su jelnéga Ložîšćanina: „*Ča bî tí činî da si krój?*“ „*Pȍboga*“, *olgovȍri ovîn*“, „*da san krój, spǫ̑ bi na bumbǫ̑kȕ, a sǫ̑mo bi jî lȍja.*“

Domaća pripovetka u Ložišću

Jedǫ̑n Ložîšćanin paricǫ̑vǫ̑ se (spremao se) *za póć u Amèrike. Žênȁ mu je šîla rȍbu za pút. Kȁl je ôn prglèdo kûs po kûs rȍbe i dóša dↄ gǫ̑ć* (hlače), *rèče ženî*: „*Mǫ́lo, zǫ́č mi nîsî učinîla vèle žepè?*“ „*A ča ćèdu tî?*“ „*A úš ću mećȁ zlǫ̑to i lîre?*“

Starac iz Supetra priča svoj život

Mój otȁc imǫ̑ naṣ je ṣêst ṣinóv. Jǫ́ ṣam bi ṣtarîji. Kal ṣan imǫ̑ dvǫ̑deṣet gȍdiṣć oṣtǫ̑ ṣon ṣȍldot u marîni (mornarici) *i ṣtǫ̑ ṣan cetîri gȍdiṣć. Kȁl ṣan ṣvrṣî, doṣô ṣan dȍma. Dvǫ̑ godîṣćo pȍṣli ṣon ṣe ozenî. U famèji ní bîlo klâda, oṣtâvi ṣan ženȕ dȍma i îṣa u Amèrike i u Âfriku. Tâmo ṣan bî u râtu îzmeju Bȍjerih i Inglèzih u Tranṣvâliji. U Âfrici i Amèrici ṣan niṣtȍ ucinî i ṣȁl zîvèn ol ṣvojîh trúdih. Dicȁ ṣu mi ṣe ozenîla i odǫ́la. Mèni je ṣȁl ṣedandeṣet gȍdîṣć.*

Kako je ovaj moj rad nastavak mojih dosadašnjih radova, potrebno je da na ovom mestu ispravim neke greške koje su se prirodno potkrale u ovakom poslu koji je naročito delikatan za slagača.

Ispravke u radu „Čakavski dijalekat ostrva Hvara“ (Библиотека Јуж. фил. 8 (1—55), Београд 1937.

Str.	4	red	5	odozgo	treba *istočno* mesto *severno.*
„	6	„	14	„	„ *vazmèno prošćénje* mesto *vazmèmo prošćénje.*
„	8	„	13	„	„ *10 veka* mesto *13 veka.*
„	11	„	16	odozdo	„ *katšto* mesto *ka što.*
„	12	„	4	odozgo	„ *farvóski* mesto *farvótski.*
„	12	„	10	odozdo	„ *ujîdȅ* mesto *ujidȅ.*
„	14	„	17	odozgo	„ *hȍće* mesto *hoćȅ.*
„	17	„	11	odozdo	„ *akcentom* mesto *akzentom.*
„	18	„	10	„	„ *lîsta* mesto *lîsa.*

Digitized by Google

Str. 19 red 8 odozgo „ dodati: *kȁrst — karstȁ — karstîh, čās — časȁ — časîh, bȁk — bakȁ — bakîh; vôl — volȁ — vȍlih.*
„ 19 „ 17 „ „ *grísih* mesto *grísth.*
„ 21 „ 13 odozdo „ *Pêre* mesto *Père.*
„ 26 „ 2 „ „ *konôb* mesto *kȏnob.*
„ 33 „ 4 odozgo „ *širokȁ* mesto *široko(a).*
„ 37 „ 1 „ „ dodati iza Vrisniku *i Pitvama.*
„ 43 „ 3 „ „ izbaciti *i Pitvama.*
„ 44 „ 3 odozdo „ *kupȕjen* mesto *kupȕjem.*
„ 47 „ 5 odozgo „ *bȗden* mesto *bȗdem.*
„ 48 „ 1 odozdo „ *Grȍdü* mesto *Grȍdu.*
„ 48 „ 2 „ „ *Grôd* mesto *Grod.*

Ispravke u radu „Osobine govora ostrva Visa" (Зборник у част А. Белића), Београд 1937, str. 147—154:

Str. 147 red 10 odozdo treba *Bîṣevo* mesto *Bișevo.*
„ 148 „ 3 „ „ *genitivu* mesto *genativu.*
„ 150 „ 1 odozgo „ *glagoli* mesto *glasovi.*
„ 150 „ 7 „ „ *kupȁ se* mesto *kupȁ se.*
„ 150 „ 16 „ „ *posteju* mesto *postelju.*
„ 152 „ 8 odozdo „ *razlikuju se* mesto *razlikuje se.*
„ 153 „ 3 odozgo „ *ča govȏrite* mesto *govȏrite ča.*
„ 153 „ 18 „ „ *pitâjuć* mesto *ditâjuć.*
„ 153 „ 7 „ „ tj. ˆ mesto tj. ˆ.
„ 153 „ 2 odozdo „ *tȏrkā(t)* mesto *tȏrka(t).*
„ 154 „ 1, 2, 3 odozgo treba *ẓenȁ* mesto *ẓena.*

Digitized by Google

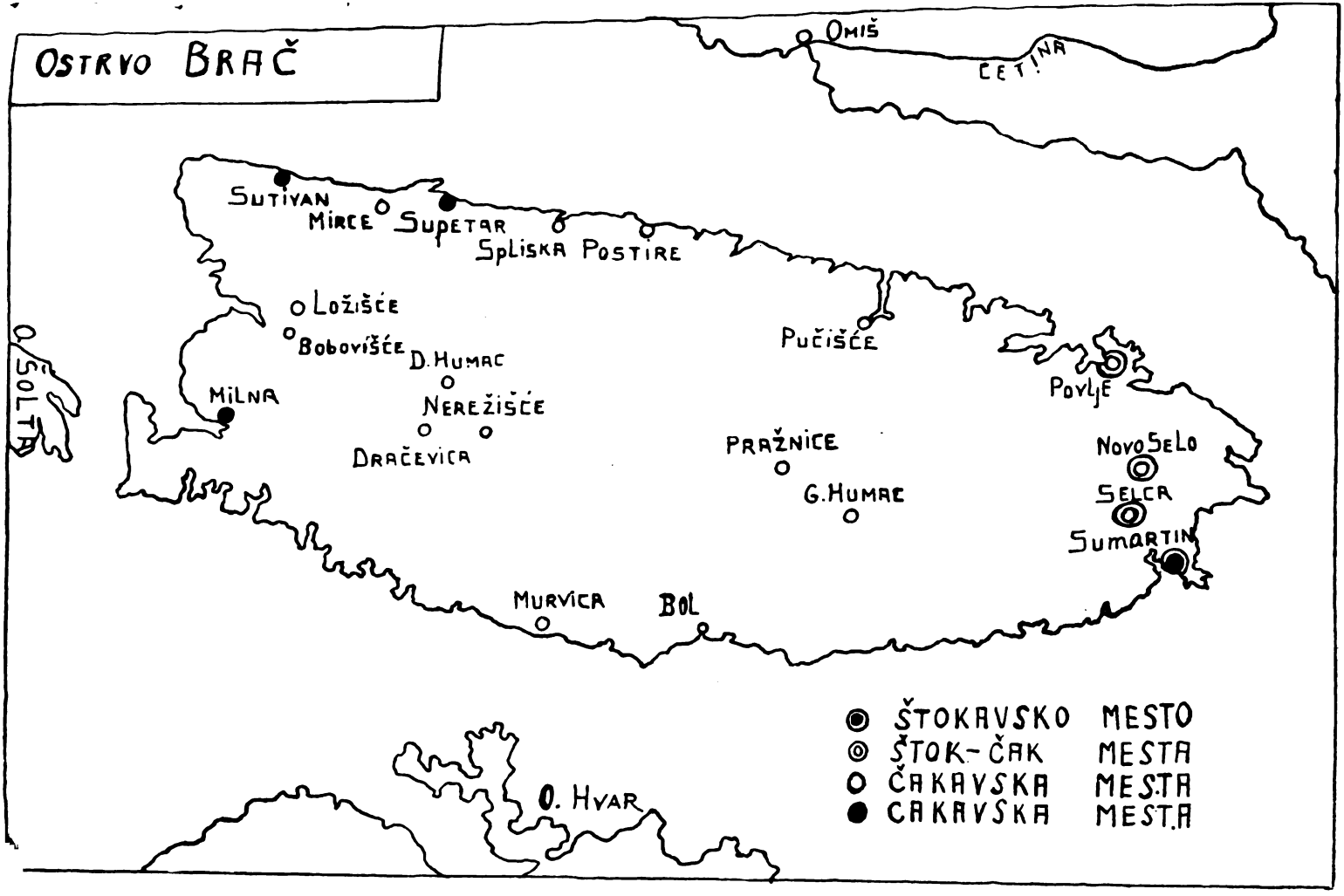

Digitized by Google